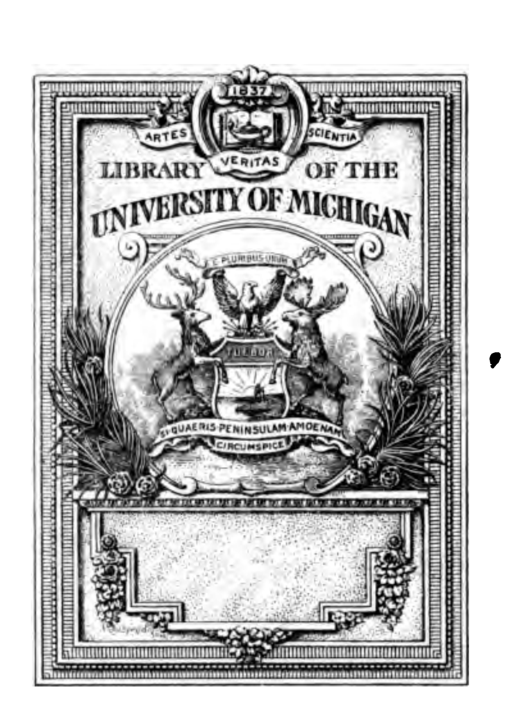
Jän-
icke
on
Cice-
ro

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

~~3, 4, 1–2,~~

875

22

Siebzehnter Jahresbericht

des

K. K. STAATSGYMNASIUMS

im

III. Bezirke in Wien

für das Schuljahr 1885/86.

Inhalt:

WIEN.

Verlag des k. k. Staatsgymnasiums im III. Bezirke.

1886.

Die Verbindung der Substantiva durch Präpositionen bei Cicero.

I. Theil.

Eine Präposition kann mit ihrem Casus auch im Zusammenhange des Satzes so an ein Substantiv angereiht werden, dass das Substantiv und der präpositionale Ausdruck zusammen einen Begriff bilden; z. B. omnis enim tuos *ad laudem impetus* novi (Cicero ad fam. X, 26, 2). Diese Ausdrucksweise ist in anderen Sprachen viel häufiger als im Lateinischen; aber sie ist auch in dieser Sprache nichts Fremdes. Sie findet sich schon im älteren Latein (z. B. nam illut animus meus miratur, si *a me* tetigit *nuntius*, quid remoretur; Bacch. Plauti, III, 5, 3.) und ist bei Cicero nicht selten. Ungleich häufiger gebraucht sie Livius und besonders Tacitus[1]). Nachdem man lange diesen Sprachgebrauch als etwas dem Latein Fremdartiges und auf einzelne Formeln Beschränktes angesehen hatte, bemühte sich E. Hänisch in zwei Aufsätzen: „Über die Verbindung der Nomina substantiva durch Präpositionen in der lateinischen Sprache"[2]) über das Wesen und den Umfang dieses Sprachgebrauches eine richtigere Erkenntnis zu begründen. Zu diesem Zwecke wies er darauf hin, dass wir mit den Substantiven nicht bloß Genetive, sondern wie mit Verben auch alle übrigen Casus in unmittelbarer Verbindung antreffen, eine Erscheinung, die nur dadurch möglich wurde, dass die theils ursprünglich im Hauptworte liegende, theils analog hineingelegte verbale Bedeutung die Construction bestimmte. Wir finden nicht nur im älteren Latein, sondern auch bei den besten lateinischen Schriftstellern Accusative, Dative und Ablative, welche unmittelbar von Substantiven abhängen[3]); selbst Adverbia treten mit Substantiven in unmittelbare Verbindung[4]). Unter solchen Umständen kann die unmittelbare Verbindung von Substantiven durch Präpositionen um

[1]) Vgl. C. L. Roth zu Tacitus' Agricola, Nürnberg 1833, Excurs XXV, p. 230—239. C. F. v. Nägelsbach: lat. Stilistik für Deutsche, 4. Aufl., Nürnberg 1865. Kühnast: Hauptpunkte der livianischen Syntax, Berlin 1872. Draeger: Historische Syntax der lat. Sprache, Leipzig 1881. Kühner: Ausführliche Grammatik der lat. Sprache, Hannover 1879.

[2]) Ratibor 1835 und 1838.

[3]) *a*) quid tibi hanc curatiost rem, verbero, aut muttitio? Plaut. Amphitr. I, 3, 21. domum reditionis spe sublata; Caesar de bell. gall. l, 5. cum ei legatio iam Romam a suis civibus esset data; Verr. II, 109. *b*) iustitia est obtemperatio scriptis legibus institutisque populorum; de leg. I, 42. erat Ravennae exspectabatque suis lenissimis postulatis responsa; Caesar de b. c. I, 5. *c*) et refrigeratio aestate et vicissim aut sol aut ignis hibernus; Cato m. 46. numquis hic est alienus nostris dictis auceps auribus? Plaut. Stich. I, 2, 45.

[4]) itaque discessu tum meo omnes illi gladii de manibus exciderunt; Piso 21. ipsorum deorum saepe praesentiae; de nat. d. II, 166.

so weniger auffallen, je größer die Vortheile sind, welche diese Ausdrucksweise bietet. Sie entschädigt einigermaßen für den Nachtheil, dass die lateinische Sprache keine Zusammensetzungen gestattet, und lässt eine gewisse Kraft und Kürze erreichen, die auf keine andere Weise gewonnen werden kann. Um die Grenzen dieses Sprachgebrauches im classischen Zeitalter zu bestimmen, stellt Hänisch mit Bezugnahme auf die von ihm angeführten Beispiele gewisse Regeln auf, welche die Grammatiker und Stilistiker seitdem anzuführen pflegen. Unbedenklich ist der Anschluss präpositionaler Ausdrücke 1. an Substantiva verbalia von mannigfacher Bedeutung, 2. an Substantiva, welche eine den Verbalien ähnliche Bedeutung haben. Ohne Analogie mit Verbalsubstantiven sind folgende Fälle: 3. präpositionaler Ausdruck statt des Genetivus partitivus, 4. Bestimmung des Ortes, 5. der Zeit, 6. des Zweckes und Nutzens, 7. des Ursprunges u. s. w., 8. und 9. Anwendung der Präposition cum und sine statt der Participien instructus, exutus etc., nicht ohne den Begriff eigenthümlich zu gestalten. Im Folgenden ist nun der Versuch gemacht, den Antheil nachzuweisen, welchen Cicero an diesem Sprachgebrauche hat. Es sind alle Schriften Ciceros berücksichtigt worden; bei den Reden wurden die Angaben von H. Merguet: Lexikon zu den Reden des Cicero, Jena 1877—1884 benützt. Ich lese und citiere Cicero (wie auch Merguet in seinem Lexikon) nach der bei Tauchnitz erschienenen Gesammtausgabe der Werke Ciceros in 11 Bänden, von J. G. Baiter und C. L. Kayser, Leipzig 1860 bis 1869[1]). Von den Substantiven, welchen bei Cicero präpositionale Zusätze gegeben sind, ist in der Regel der Kürze wegen nur je ein Beleg angeführt; die angeführten sind einigermaßen nach Gruppen geordnet[2]).

Ab.

I. In localem Sinne. 1. Ab mit seinem Casus reiht sich an Verbalsubstantive an, welche ein Ausgehen von einem Orte, eine Trennung oder Entfernung bedeuten: verum tamen aliam *aberrationem* a molestiis nullam habemus; ad fam. XV, 18, 1. tuam a me *alienationem* commendationem tibi fore putavisti; Phil. II, 1. *avocatione* a cogitanda molestia; Tusc. III, 33. *declinatio* brevis a proposito; de or. III, 205. tamquam rivorum a fonte *deductio*; top. 33. istas tu partis potius quam a populo Romano *defectionem* vocas? Phil. XIII, 39. quae est a tota mente *defectio*; Tusc. IV, 22. fuit periucunda a proposita oratione *digressio*; Brut. 292. *discessum* animi a corpore putent esse mortem; Tusc. I, 18. post tuum a meis *discessum*; ad Att. III, 25. *disiunctio* deploratur ab aliquo; de inv. I, 109. *dissensio* Zenonis a superioribus; ac. post. I, 42. veri a falso *distinctio* traditur; de fin. I, 64. mittam

[1]) Verr. a. pr. = in C. Verrem actio prima; Verr. I—V = in C. Verrem actio II, lib. I—V; sen. = oratio post reditum in senatu; Quir. = oratio post reditum ad Quirites; dom. = de domo sua ad pontifices. ad Her. = Cornificii Rhet. ad. Her.

[2]) Der zugemessene Raum gestattet nur die Veröffentlichung eines Theiles der Arbeit.

illa, *fugam* ab urbe turpissimam; ad Att. VII, 21, 1. a qua tamen fit *intermissio* saepe; de off. I, 19. et erit eius *ortus* a natura quam ab imbecillitate gravior et verior; Lael. 32. *provocationem* autem etiam a regibus fuisse declarant; de rep. II, 54. cum quodam appetitu accessum ad res salutaris, a pestiferis *recessum*; de nat. d. II, 34. Antonii *reditus* a Brundisio pestis patriae fuisset; ad fam. XII, 25, 4. a primo *repetitio*; de or. III, 206. [hac quoque ab ultimo *repetitione* supersedendum est;] de leg. II, 34. binas in singulis annis *reversiones* ab extremo contrarias facit; de nat. d. II, 102. *revocationem* a bello audire non possumus; Phil. XIII, 15. et ab eo, quod est dictum, *seiunctio*; de or. III, 203. si *selectio* nulla sit ab iis rebus, quae contra naturam sint, earum rerum, quae sint secundum naturam; de fin. III, 21. sui facti ab illa definitione *separatio*; de inv. II, 55. C. Caesaris pecuniarum *translatio* a iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri; de off. I, 43. quod ab ea urbe: *transmissio* in Graeciam laudabatur; Phil. I, 7. nullam tibi a causis *vacationem* video dari; de leg. I, 11.

Hieher gehört auch: *iter* a porta erat eiusmodi, ut; Sest. 131. aut *emptionem* ab hasta; ad Att. XII, 3, 2. mi Galle, cave putes quicquam melius quam epistolae *partem* ab eo loco; ad fam. VII, 25, 2.

2. Ab mit seinem Casus schließt sich an Substantiva an, welche eine Verschiedenheit oder Befreiung bedeuten: hanc habet ab illis rebus *dissimilitudinem*; de or. I, 252. quod erat ab oratoribus quaedam in foro *solitudo*; Brut. 227. *vacuitas* adhibenda ab angoribus; de off. I, 73. quanta autem ab illis *varietas* argumentorum ratione concludentium; de fin. IV, 9. Hieher gehört: quorum *impunitas* fuit non modo a iudicio, sed etiam a sermone; Rab. Post. 27.

II. In temporalem Sinne: 1. Ab mit seinem Casus bezeichnet den Ausgang von einem Zeitpunkte mit Rücksicht auf die Dauer der darauf folgenden Handlung: eumque *motum* atomorum nullo a principio, sed ex aeterno tempore intellegi convenire; de fin. I, 17. sed fuit quaedam ab infinito tempore *aeternitas*; de nat. d. I, 21. in qua erat *accusatio* Pompeii usque a toga pura; ad Att. VII, 8, 5. ambo a pueritia *sicarii*; de pet. cons. 8.

2. Ohne Rücksicht auf die Dauer der Handlung, welche auf den angegebenen Zeitpunkt folgt: non multis ab eo tempore *mensibus* eiectus est e civitate; de or. III, 11. ibi mihi tuae litterae binae redditae sunt tertio abs te *die*; ad Att. V, 3, 1.

III. In causalem Sinne: 1. Ab mit seinem Casus bezeichnet Ursprung, Abstammung, Angehörigkeit, *a*) bei Personen: habet Alienum, *hunc* tamen ab subselliis; div. Caec. 48. *nostri illi* a Platone et Aristotele; Mur. 63. non *ille Serranus* ab aratro; Sest. 72. est etiam ibi *Decius*, ab illis, ut opinor, Muribus; Phil. XIII, 27. iam saepius *homines* videbantur se clam circumscripsisse *isti* a consulari Macedonia et Asia; Tull. 15. multo enim malo *hunc* a Pontidia quam *illum* a Servilia; ad Att. VI, 1, 10. et biduo ab Allobrogibus et totius Galliae *legatos* exspecto; ad fam. XI, 11, 1. de te a *Magnetibus* ab Sipylo mentio est honorifica

facta; ad Quint. fr. II, 9, 2. ibidem ilico *puer* abs te cum epistolis; ad Att. II, 12, 2. a Marco *tabellarius*; Phil. II, 77. graviorem apud sapientis iudices se fore ab inferis *testem*; Verr. V, 113.

b) Bei Sachen: *auguria* quoque me incitant, non haec collegii nostri ab Atto; ad Att. X, 8, 6. a Numa Pompilio minusne gratas dis immortalibus *capudines ac fictilis urnulas* fuisse quam felicatas Saliorum pateras arbitramur? parad. I, 11. ab adiunctis posui *exemplum* paulo ante; top. 50. Aus der Vergleichung jener Stellen, in welchen Cicero *epistola* und *litterae* mit a te verbindet, ergibt sich, dass er a te oft als Attribut verstanden hat, wenn man auch nicht in jedem einzelnen Falle die attributive Auffassung als die allein mögliche bezeichnen kann. cenabam apud Seium, cum utrique nostrum redditae sunt *a te litterae*; ad fam. IX, 7, 1. deinde cum experrectus essem, datur mihi *epistola* a sororis tuae filio; ad Att. XIII, 38, 1. (ein Brief des Sohnes deiner Schwester). Damit hängt es zusammen, dass wir oft das von Cicero gesetzte Possessivum durch die Präposition mit dem Personalpronomen übersetzen müssen: ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam; ad Quint. fr. II, 10, 4 (ein Brief von mir). *litterae* mihi dantur a te; ad fam. VII, 5, 2. Vgl. VII, 23, 1. ad Att. II, 1, 1. III, 26. VII, 7, 1. laterum *inflexione* hac forti ac virili, non ab scena et histrionibus, sed ab armis aut etiam a palaestra; de or. III, 220. et *metus* omnis a vi atque ira deorum pulsus esset; de nat. d. I, 45. nullos a superis impendere *metus*; ibid. ne a me ullum *munus* aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit; Verr. I, 14. quod tibi nullum a me amoris *officium* defuit; Mil. 100. *panis et vinum* a propola atque de cupa; Piso 67. quae *pecunia* fuerit apud se Flacci patris nomine a civitatibus; Flacc. 55. ab aqua aut ab igni *pericula* monent; de div. II, 32. cum haec a servorum bello *pericula* provisa sint; Verr. V, 8. etiam haec levior est *plaga* ab amico quam a debitore; ad fam. IX, 6, 7. a dis quidem immortalibus quae potest homini maior esse *poena*? har. resp. 39. cum ille tibi magna *praesidia* [auxilia] a Bessis peditum equitumque polliceretur; Piso 84. cuius omnis extremitas paribus a medio *radiis* attingitur; Tim. 6. quae est igitur, inquies, *spes* ab irato? ad fam. VI, 6, 9. altera (*statua*) ab equitibus Romanis, equo publico; Phil. VI, 13. ut doceret nullum tale esse *visum* a vero; ac. prior. II, 77.

2. Das logische Subject: quae tum significatio fuerit omnium, quae *declaratio* voluntatis ab universo populo Romano; Sest. 122. *delegationem* a mancipe; ad Att. XII, 3, 2. ita pedetemptim et gradatim tum *accessus* a te ad causam facti, tum recessus; ad fam. IX, 14, 7. (praevaricationem esse) omnem iudicii *corruptelam* ab reo; de part. or. 124. accusatoris *corruptelam* ab reo; ibid. aut ab adversario *dictum* aliquod; de part. or. 30. cures, ut ante *factum* aliquod a te egregium audiamus; ad fam. X, 16, 2. quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid *gratulationis et honoris* a senatu tanti aestimem; ad fam. XV, 4, 13. quare nihil tibi opus est *illud* a Trabea; ibid. IX, 21, 1.

Ganz vereinzelt findet sich ad Att. VIII, 6, 1: Pollicem, *servum a pedibus* meum, Romam misi. Der präpositionale Zusatz bezeichnet die Seite, von welcher aus, d. h. in Bezug auf welche die Aussage

gilt. Dem Pollex wird das Amt des Briefboten beigelegt, wie später das Amt der Diener, namentlich der kaiserlichen Hofbeamten durch ab bezeichnet wird.

Ad.

I. In localem Sinne. 1. Ad mit seinem Casus bezeichnet die Richtung oder das Ziel einer Bewegung nach Verbalsubstantiven, welche eine Bewegung ausdrücken: quia momentum aliquod habeat ad iucundum *accessio*: de fin. IV, 30. ad Att. XII, 23, 2. cum ad urbem *accessus* incredibili hominum multitudine et gratulatione florebat; Sest. 131. quo constituto facilior est mihi *aditus* ad contentionem dignitatis; Muren. 14. cum sibi omnis ad istum *adlegationes* difficilis viderent; Verr. I, 136. ut illi nocturnus ad urbem *adventus* vitandus potius quam expetendus fuit; Milo 49. ut sibi et liberis sit his gradibus *ascensus* etiam ad civitatem; Balb. 40. ad hoc templum servorum armatorum fit *concursus atque impetus*; Verr. IV, 94. eadem via munita Laterensi est, idem virtuti *cursus* ad gloriam; Planc. 67. et in cursu ipso orationis *declinationes* ad amplificandum dantur; de part. or. 52. in quo *flexus* est ad iter Arpinas; ad Att. XVI, 13 a, 1. omnis ad omnem animi motum *impulsio*; de or. III, 118. ad hilaritatem *impulsio*; ibid. III, 204. *incitatio* ad voluptatem; de part. or. 9. fieri quaedam ad meliorem spem *inclinatio* visa est; Sest. 67. qui habent ad virtutem *progressionis* aliquantum; de fin. IV, 66. hunc enim *reditu* ad Antonium prohiberi negabant oportere; Phil. VIII, 32. *traductione* ad plebem furibundi hominis; Sest. 15. *transitiones* ad plebem; Brut. 62. Caesaris pecuniarum *translatio* a iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri; de off. I, 43.

Analog den Verbalsubstantiven der Bewegung: *a*) Personen: dederitis mihi *comitem* ad contionem populo carum; Cat. IV, 11. si quidem senatus decernit *legatos* ad Antonium; Phil. V, 4. ut sciat hic noster Hierosolymarius *traductor* ad plebem; ad Att. II, 9, 1. *b*) Handlungen: nulla potest homini esse ad hominem naturae *adiunctio*; ad Att. VII, 2, 4. eorum est habendus ad summum naturae bonum optimus beatissimusque *comitatus*; Lael. 83. verborum ad inventionem *accommodatio*; de inv. I, 9. quo plus meae litterae *cohortationesque* ad pacem valerent; ad fam. XVI, 12, 5. multa ad luxuriam *invitamenta* perniciosa subpeditantur mari; de rep. II, 8. *legatio* libera aut Byzantium aut ad Brogitarum; ad Quint fr. II, 7, 2. non *provocatione* ad populum contra necem et verbera relicta; de rep. II, 62.

2. Ad mit seinem Casus bezeichnet auch das Ziel einer Neigung oder Begierde: nam mira sum *alacritate* ad litigandum; ad Att. II, 7, 2. de impetu animi loquor, de *ardore* mentis ad gloriam; Cael. 76. in illis libidines, scelera, ad omne facinus immanis *audacia*; Phil. XIII, 10. ut altero *conatum* haberent ad naturalis pastus capessendos; de nat. d. II, 122. prima est enim hominis *conciliatio* ad ea; de fin. III, 21. in qua inest aliqua vis *desiderii* ad sanandum volnus iniuriae; ad fam. XV, 4, 14, omnis enim tuos ad laudem *impetus* novi; ad fam. X, 26, 2. *praemunitio* etiam ad id, quod adgrediare; de or. III, 204. *proclivitas* ad suum

quodque genus late patet; Tusc. IV, 28. *propensionem* ne minimi quidem momenti ad summum bonum adipiscendum; de fin. IV, 49. ad certas res vitiosam *offensionem* et fastidium; Tusc. IV, 23. numquam existimavi *spem* ullam esse habituros Milonis inimicos ad eius salutem exstinguendam; Milo 5. omnia constituta sunt cum mea diligentia tum multo etiam maiore populi Romani ad summum imperium retinendum et ad communis fortunas conservandas *voluntate*; Cat. IV, 14.

3. Ad mit seinem Casus bezeichnet das Ziel oder die Richtung auch nach anderen Substantiven. *a*) Weg: cui de tanto patrimonio praedo iste nefarius ne *iter* quidem ad sepulcrum patrium reliquisset; Sex. Rosc. 24. hanc *viam* ad gloriam proximam esse dicebat; de off. II, 43. illam *viam* si sibi vident expeditiorem ad honores; Flacc. 104.

b) Brief, Buch u. dgl.: ut tu in multis *epistulis* ad amicos tuos gloriaris; Verr. III, 174. Zahlreich sind in den Briefen die Stellen, in welchen *litterae* und *epistola* durch *ad* mit einem Pronomen, mit einem Nomen appellativum oder proprium zur Einheit des Begriffes verknüpft erscheinen.

Wie litterae werden auch andere Ausdrücke behandelt: scriberem plura, nisi ad te *haec ipsa* nimis multa essent; ad Brut. I, 9, 3. sed haec paucis diebus ex illius ad nostra [responsa] *responsis* intellegentur; ad Att. VII, 17, 4[1]). cui *mandata* ad me dedisti; ad fam. III, 11, 4. perfeci sane argutulos *libros* ad Varronem; ad Att. XIII, 18, 1. *poema* ad Caesarem, quod institueram, incidi; ad Quint. fr. III, 1, 4, 11. Ebenso findet sich *ἔπος*, *σύνταγμα* und *σχόλιον* behandelt. cedo nunc eiusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio *contionem*! Sest. 108. illa (*oratio*) ad iudicem, haec ad C. Pisonem; Q. Rosc. 15. haec non hominis nec ad hominem *vox*; Ligar. 16.

4. Ad mit seinem Casus bezeichnet die Ortsnähe (Ruhe). *a*) Handlungen: tuam a me alienationem *commendationem* tibi ad impios civis fore putavisti; Phil. II, 1. quaesivi a Catilina in nocturno *conventu* ad M. Laecam fuisset necne; Cat. II, 13. quaerenda erit *excusatio* ad Brutum; ad Att. XII, 29, 1. illam *pugnam navalem* ad Tenedum; Mur. 33. Marcelli ad Nolam *proelium*; Brut. 12. nam, quae sunt ad Alexandrum hominum eloquentium *suasiones*; ad Att. XIII, 28, 2. quoniam ad omnia pulvinaria *supplicatio* decreta est; Cat. III, 23. Cf. *ἀπάντησις* ad Att. IX, 7, 2. *b*) Personen: cum in Africam venissem M.' Manilio consuli ad quartam legionem *tribunus*; de rep. VI, 9, 9. *c*) Sachen: *domus* tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est; ad Quint. fr. II, 3, 7. accedunt *salicta* ad Minturnas; leg. agr. II, 36. cum Piliae nostrae *villam* ad Lucrinum tradidissem; ad Att. XIV, 16, 1. in *tabulas publicas* ad aerarium perscribenda curavit; Verr. I, 57. *rationes* ad Opis; Phil. VIII, 26. Auch *castra* findet solche Bestimmungen mit ad.

---

[1]) Derselbe Begriff ist hinzuzudenken: habes ad tuas epistulas proximas; ad Quint. fr. III, 6, 7.

II. Temporale Bestimmungen: sit *curriculis equorum* usque ad certam victoriam circus constitutus; de leg. II, 38. *veteres illi* usque ad Socratem; de or. III, 72. non *invitamentum* ad tempus, sed perpetuae virtutis est praemium; ad fam. X, 10, 2. ut omnium siderum eodem, unde profecta sint, fiat ad unum tempus *reversio*; de fin. II, 86. easque etiam *cantus* ad tibicinem prosequatur; de leg. II, 62.

III. Modale Bestimmungen. 1. Vergleichung: addit etiam illud, equites non optimos misisse. credo, Caesar, *nihil* ad tuum equitatum; Deiot. 24.

2. Rücksicht oder Beziehung: quaedam etiam ad res aliquas *adfectio*; top. 18, 68. mentis ad omnia *caecitatem*; Tusc. III, 11. naturae *celeritatem* ad discendum et memoriam dabant; Ac. post. I, 20. prima est igitur adulescenti *commendatio* ad gloriam; de off. II, 44. *consilio* ad vitae studia dispari; de or. III, 56. haud scio an aliter sentias et utare tua illa mirifica ad refellendum *consuetudine*; de or. I, 263. ad istam omnem orationem brevis est *defensio*; Cael. 9. Cf. Verr. IV, 8. und III, 157. (*genus*) unum ad officium, alterum ad motum animi vel gignendum vel sedandum; top. 86. tertius aequi et veri et *humani* ad ignoscendum disputatione tractandus est; de part. or. 63. quae omnes similes artium reliquarum *materia* tantum ad meliorem partem et tractatione differunt; de fin. IV, 4. credo aetatis *maturitate* ad prudentiam; ad fam. IV, 4, 4. videte ne multo vestrae maiores gravioresque *partes* sint ad cogitandum quam ad dicendum meae; Font. 21. mea quidem ad omnia postulata una *sententia*; Phil. XII, 28. aut quod habet in se ad haec quandam *similitudinem*; de invent. I, 46. sed in externis locis minor etiam ad facinus *verecundia*; ad fam. IV, 9, 4.

3. Gemäßheit: et quaedam ad numerum *conclusio* nulla erat; Brut. 33. subitae ad propositas causas *exercitationes*; de or. I, 257. cuius rei aliquam ad disciplinam *scientiam* poterimus habere; ad Her. III, 4.

IV. Finale Bestimmungen: si patris vim et *acrimoniam* ceperis ad resistendum hominibus audacissimis, si avi prudentiam ad prospiciendas insidias; Verr. a. p. 52. hic tibi gravissimus auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus *adiutor* ad rem perficiendam fuit; dom. 30. tantum *animi* habuit ad audaciam; Verr. III, 81. quod mihi maximo *argumento* ad huius innocentiam poterat esse; Sext. Rosc. 75. fui etiam ceteris *auctor* ad te adiuvandum; ad Att. IX, 11, 3. *auctoritas*: Verr. III, 209. fulmen sinistrum *auspicium* optimum habemus ad omnis res praeterquam ad comitia; de div. II, 74. si qui mihi deus vestram ad me audiendum *benevolentiam* conciliarit; Cluent. 7. *caput* enim esse ad beate vivendum securitatem; Lael. 45. qui igitur convenit, quae *causa* fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandum; Caec. 7. recitavit *cohortationem* quandam iudicum ad honeste iudicandum; Cluent. 138. de part. or. 56. vel ad usum *comminatio*; de or. III, 206. mirabilis consensus ad rempublicam recuperandam; Phil. III, 7. *convocatio*: sen. 38. haec habent uberrimam *copiam* ad laudandum; de or. II, 346. *dignitas*: Mur. 43. *dimissiones* libertorum ad defaenerandas provincias; parad. VI, 46.

pro hac ad conservandam rem publicam *diligentia*; Cat. IV, 23. qui in sua patria *dux* isti quondam et magister ad spoliandum Dianae templum fuit; Verr. III, 54. *efflagitatio*: ad fam. V, 19, 2. *emptiones* ad hunc Tusculani montem exstruendum; Pis. 48. *exemplum*: Mur. 66. *extrema*: Verr. V, 14. valetudinis, *facultatis* ad agendum ducta ratio est; div. Caec. 16. *fides*: Sulla 42. quorum sunt *genera* ad amplificandum tria; de part. or. 56. in omnibus causis tres sunt *gradus* ad resistendum; de part. or. 101. *hortatio*: Phil. IX, 6. *hortator*: Quir. 9. *indoles*: or. 41. locos, ex quibus omnia ad omnem orationem *inventa* ducuntur; de or. II, 147. ad accusandum *libros*; Vat. 3. quantam ad male dicendum *licentiam* (habent); Font. 40. (*legatio*) illa opima ad exigendas pecunias Druso reservatur; ad Att. II, 7, 3. tranquillum ad quietem *locum*; de rep. I, 4, 7. sequitur ille *locus* ad augendum (*τόπος αὐξήσεως*); de part. or. 116. ut forum sibi *ludum* putaret ad dicendum; de or. II, 89. nullam praebebat *materiem* ad ornandum; Brut. 43. *mens*: Brut. 103. in iis esse ad bene vivendum *momenta* maxima; de fin. V, 37. vos *moram* ad condemnandum quaesisse; Caecin. 6. *munera*: Verr. IV, 62. *necessitas*: de off. I, 17. *occasio*: dom. 10. quanta ad maximas res *opportunitas*; de inv. I, 2. *nihil opis*: Cato m. 4. *perseverantia*: Verr. a. pr. 50. *potestas*: Verr. II, 178. *praecepta*: de or. II, 32. *praesidium*: Tusc. II, 2. amor *princeps* est ad benevolentiam coniungendam; Lael. 28. non est igitur tam explorata ista *ratio* ad id, quod voltis, confirmandum; de nat. d. I, 64. *remedium*: Tusc. V, 74. *res* ad communem utilitatem, quas publicas appellamus; Sest. 91. omnis ratio dicendi tribus ad persuadendum *rebus* est nixa; de or. II, 115. *revocatio*: Tusc. III, 33. *ῥοπή*: ad Att. XVI, 5, 4. *sagacitas*: de nat. d. II, 158. notantur autem mihi ad divinandum *signa* duplici quadam via; ad fam. VI, 6, 8. plus ad intellegendum, quam dixeris, *significatio*; de or. III, 202. *socius* v. adiutor. nec mediocre *telum* ad res gerendas existimare opportet benevolentiam civium; Lael. 61. *tempus*: Verr. I, 81. *textrinum*: Verr. IV, 103. (armorum) vel ad venustatem ipsa *tractatio*; de or. III, 206. iuris *utilitas* ad quamque causam; de or. I, 252. nullum *vinculum* ad astringendam fidem iure iurando artius; de off. III, 111. magna est enim *vis* ad persuadendum scientiae; top. 74.

Finale Bestimmungen im Anschluss an substantivisch gebrauchte Pronomina und Adiectiva: habet enim *quaedam* quasi ad commonendum oratorem; de or. I, 145. quorum multa sunt *eximia* ad constituendam rem publicam; ibid. I, 37.

Adversus.

Diese Präposition ist bei Cicero verhältnismäßig selten; in Abhängigkeit von einem Substantiv findet sich adversus: nec vero *pietas* advorsum deos; de fin. III, 73 (öfters). est enim pietas *iustitia* adversum deos; de nat. d. I, 116. eadem nunc mea adversum te *oratio* est; de fin. V, 80. Zweifelhaft ist: de off. I, 99.

Ante.

In Abhängigkeit von Substantiven erscheint ante: quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum duces? Piso 60. Cf. di-

vinatio Caec. 6. und Phil. IV, 11. Ac. post. I, 15: in quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt. Ad fam. X, 14, 1: o gratam famam biduo ante victoriam de subsidio tuo. Ep. ad Octav. 4: decrevit in foro statuam, locum in senatu, summum honorem ante tempus.

Apud.

1. Bei Citaten: Oleus ille apud Sophoclem; Tusc. III, 71.

2. Aufenthalt und Nähe: triceps apud inferos Cerberus; Tusc. I, 5. incredibilis apud Tenedum pugna; Arch. 21.

3. cuius est *oratio* apud Rhodios; Brut. 79. cf. or. 233.

4. illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostis populi Romani *auctoritatem*; imp. Pomp. 46. *gratia*: ad Att. IV, 1, 3.

Circa, circum.

1. cum Capuam et *urbis* circa Capuam occuparint; leg. agr. I, 22.

2. quae vetustas tollet *operum* circum Mutinam taetra monimenta? Phil. XII, 12. plenum est forum, plena *templa* circum forum; Cat. IV, 14.

Contra.

1. Feindliche Gesinnung, Rede oder Handlung: tecum in *acie* contra Pharnacem fuit; Deiot. 14. quasi vero non idem unumque *bellum* sit contra hoc iugum impiorum nefarium; Phil. XI, 6. aversa a recta ratione contra naturam animi *commotio*; Tusc. IV, 11. cuius ego non modo factum, sed inceptum ullum *conatumve* contra patriam deprehendero; Cat. II, 27. plebi contra patres *concitatione* et seditione nuntiata; Brut. 56. ut nulla (sit) bonorum *consensio* contra improborum furorem; Rab. 4. nihil de *conspiratione* audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam; Deiot. 11. sic e physicis sumitur — *constantia* contra metum religionis; de fin. I, 64. haec contra Antonium *contio*; ad Att. XIV, 20, 4. si vitae *cupiditas* contra rem publicam est turpis; Planc. 90. *fortitudo*: de fin. I, 64. me legisse *libros* contra Calonem; ad Att. XIII, 50, 1. *locus communis* contra eum, qui; ad Her. II, 14, 22. 24. *oratio*; de or. II, 227. sermo tuus *contra* Epicurum; de nat. d. III, 2. ego tantam *vim* non tribuo sapientiae contra dolorem; Tusc. II, 18. qualis futura sit Caesaris *vituperatio* contra laudationem meam, perspexi ex eo libro; ad Att. XII, 40, 1. *utilitates* contra iustitiam; de off. III, 95.

2. Nutzen, Vertheidigung und Schutz gegen etwas: accipio a Cyrenaicis haec *arma* contra casus et eventus; Tusc. III, 31. non enim est illa *defensio* contra vim umquam optanda; Milo 14. fortior contra dolorem et mortem *disciplina*; Tusc. II, 41. non *provocatione* ad populum contra necem et verbera relicta; de rep. II, 62. *praesidium*: Quinct. 5. *subsidia*: sen. 11.

3. Personen: *accusator*, *adiutor*: Deiot. 31. Lael. 42. *auditor*: de nat. d. III, 2. *dux*: de rep. I, 68. *imperatores*: Mur. 83. *legati*: Verr. II, 14. *patronus*: Lael. 25. *testis*: Q. Rosc. 37.

Cum

findet sich mit seinem Casus in Abhängigkeit

I. von Verbalsubstantiven, die ihrer Abstammung gemäß eine solche Bestimmung verlangen: deinde sunt cum populo *actiones*; de leg. III, 42. oritur mihi magna de re *altercatio* cum Velleio; de nat. d. I, 15. non erit difficile *certamen* cum iis competitoribus; de petit. cons. 12. non fuisse Naevio parem *certationem* cum Alfeno; Quinct. 68. neque habebat aliquam necessitudinem aut *cognationem* cum oratione; or. 186. et cum eis, quos contra dicas, *comparatio*; de inv. II, 114. cum humano genere *concubitus*; de nat. d. I, 42. ne extremorum verborum cum insequentibus primis *concursus* aut hiulcas voces efficiat; or. 150. primus ille status et quasi *conflictio* cum adversario; de part. or. 28. qua *congressus* sermonisque cum Caesare; ad Att. IX, 12, 1. *coniunctio* autem cum honestate vel voluptatis vel non dolendi; de fin. 22. cum eo, de quo constat, *conlationem*; de inv. II, 150. secutae *conlocutiones* familiarissimae cum Trebonio complexusque; Phil. XI, 5. memini *conloquia* et cum acerrimis hostibus; Phil. XII, 27. cum sit tuorum comitum *conlusio* cum decumanis; Verr. III, 33. magna (erat) cum Graecis *contentio*; Flacc. 92. si ullam esse *convenientiam* naturae cum extis concessero; de div. II, 35. parva est enim mihi tecum *dissensio*; Phil. VIII, 17. fuerunt *expostulationes* cum absente Pompeio; ad Quint fr. II, 1, 1. nam cum Academicis incerta *luctatio* est; de fin. II, 43. cognoscite *pactiones* Menaenorum cum Venerio servo; Verr. III, 102.

II. Von anderen Substantiven, welche Ähnlichkeit, Gemeinschaft, gemeinsames Handeln oder Gegenseitigkeit bedeuten: ex quo vere vel *agnatio* nobis cum caelestibus vel genus vel stirps appellari potest; de leg. I, 24. cum his enim *amicitiam* natura ipsa peperit; Lael. 19. *bellum* cum maximis Syriae gentibus confectum; prov. cons. 15. quae mihi sit ratio et *causa* cum Caesare; prov. cons. 40. L. Crasso *commercium* istarum rerum cum Graecis hominibus non fuisse; Verr. IV, 133. cum homini nulla cum deo sit *communitas*; de nat. d. I, 116. qui sibi cum suis civibus nullam iuris *communionem* velit; de rep. II, 47. Antonii nefarium latrocinium vestra cum senatu *concordia* tanta, quanta numquam fuit, oppressum audietis; Phil. IV, 15. si quod *constitutum* cum podagra habes; ad fam. VII, 4. quod *consuetudines* victus non possunt esse cum multis; Milo 21. si quid habebit cum aliquo Hellespontio *controversiae*; ad fam. XIII, 53, 2. ut tuos elicerem mirificos cum Publio *dialogos*; ad Att. II, 9, 1. cum istam *disputationem* mecum ingressus esset; Caecin. 79. et tamen est etiam alia cum his ipsis artibus sapientiae *dissimilitudo*; de fin. III, 24. si manebat tanta *familiaritas* cum Clodia; Cael. 61. quod erat Carpinatii nota cum isto praetore societas ac *faeneratio*; Verr. II, 187. indicant foedera, quibus etiam cum hoste devincitur *fides*; de off. III, 111. reditus in *gratiam* cum inimicis; ad Att. II, 3, 3. cum omnia cum omnibus *foedera* reconciliatione gratiarum sanguine meo sancirentur; Quirit. 13. cum Lysone est mihi quidem *hospitium* vetus; ad fam. XIII, 19, 1. si essent *inimicitiae* mihi cum Caesare; prov. cons. 47. homini nihil *iuris* esse cum bestiis; de fin. III, 67. propter eius provinciae mecum

et cum meo fratre *necessitudinem*; Planc. 100. quod mihi *odium* cum P. Clodio fuit? prov. cons. 24. mihi enim omnis *pax* cum civibus bello civili utilior videbatur; Phil. II, 37. quem te in ipsa *pugna* cum acerrimo adversario fore putemus? div. Caecil. 47. quamquam cui sunt inauditae cum Deiotaro *querellae* tuae? Deiot. 9. habent *rationem* cum terra; Cato m. 51. etsi Academiae nostrae cum eo magna *rixa* est; ad fam. IX, 22, 1. *ῥηξίθεμιν* magnam cum Antonio; ad Att. XIV, 10, 3. *sermo* familiaris meus tecum et item mecum tuus; ad fam. XV, 15, 1. esse quandam vobis cum illis *similitudinem* iudico; Brut. 150. initium quod huic cum matre fuerit *simultatis* audistis? Cluent. 17. cum servis, cum libertis, cum clientibus *societates*; parad. VI, 46. ut differrem cum eo *vadimonium*; ad Att. II, 7, 2. quod mihi cum Aletrinatibus *vicinitatem* esse sciebat; Cluent. 49. maximum autem mihi *vinculum* cum eo est quasi sanctioris cuiusdam necessitudinis; ad fam. XIII, 17, 1. cum mihi summus tecum *usus* esset; Sulla 11.

III. Cum mit seinem Casus bringt ein sächliches Concretum in eine zufällige Verbindung mit Personen oder Sachen: 1. Personen: *citharoedus* cum chlamyde purpurea; ad Her. IV, 60. ut palam cum scutis *homines* eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit; ad Att. IV, 3, 3. Teucer *inimicum* fratris cum gladio cruento videt; ad Her. I, 18. ibidem ilico *puer* abs te cum epistolis; ad Att. 12, 2. (exspecto) Marionem cum tuis litteris; ad fam. XVI, 3, 2. *Romulus et Remus* cum altrice belua conciderunt; de div. II, 45. *Sthenius* hic Thermitanus cum hoc capillo atque veste — mentionem tuorum furtorum non facit; Verr. V, 128. quos (*lictores*) cum bacillis in turbam conieci; ad Att. XI, 6, 2.

Ähnlich ist: L. Caesarem vidi cum — mandatis; ad Att. VII, 13, 6. *omnes* cum uxoribus et liberis; ib. IX, 6, 3[1]).

2. Sachen: vidi argenteum *Cupidinem* cum lampade; Verr. II, 115. *fiscos* compluris cum pecunia Siciliensi; Verr. a pr. 22. *Hermae* tui cum capitibus aeneis; ad Att. I, 8, 2. *navem* cum onere; de inv. II, 154. *patella* cum sigillis; Verr. IV, 46. *pocula* cum emblemate; ib. IV, 49. *porticus* cum conclavibus pavimentata; dom. 116. *raeda* cum lenonibus; Phil. II, 58. *scaphia* cum emblematis; Verr. IV, 37. *signum* cum stola; Verr. IV, 74. *simulacrum* cum facibus; Verr. IV, 109. *sphaera* cum cylindro; Tusc. V, 64. *statua* cum libro; Verr. II, 87. Rab. Post. 27. Phil. XIII, 9. *tabellae* cum laurea; Piso 39. *trulla* cum manubrio aureo; Verr. IV, 62. Ähnlich ist: conscripserunt communiter *edictum* cum poena et iudicio; de off. III, 80. *litterae* cum senatus consulto allatae sunt; ad Att. III, 2, 6.

IV. Cum mit seinem Casus, ursprünglich eine modale Bestimmung eines Verbalbegriffes, erscheint als Attribut verschiedener Substantiva, besonders bei Begriffsbestimmungen: legitima quaedam est *accessio* commendationis tuae, nec ea volgaris, sed cum aliquo insigni iudicio; ad

---

[1]) Mit *abstractis*: nec indoctus et magna cum iuris civilis intellegentia; Brut. 178. tamquam ad picturam probandam adhibeantur etiam inscii faciendi cum aliqua sollertia iudicandi; de opt. gen. or. 11. et quidem homo nequam, sine officio, cum infamia; ad Quint. fr. III, 7, 28.

fam. VII, 6, 1. et cum quodam appetitu *accessus*; de nat. d. II, 34. Deiotari *adventu* cum suis omnibus copiis; ad Att. V, 18, 2. *aegritudo* cum eiulatu etc.; Tusc. IV, 18. *aequabilitas* et constantia cum firmitate quadam et stabilitate; ib. IV, 31. in *amplificatione* cum cohortatione; ad Her. III, 25. unam mehercule tecum *apricationem* in illo lucrativo tuo sole malim; ad Att. VII, 11, 1. *applicatione* magis animi cum quodam sensu amandi; Lael. 27. *centesimas* cum anatocismo anniversario; ad Att. V, 21, 11. ne nostra nobiscum aut inter nos *cessatio* vituperetur; ad fam. IX, 3, 1. magnificentia est rerum — cum animi ampla quadam et splendida propositione *cogitatio*; de inv. II, 163. cum quadam similitudine *conlatio*; ad Her. IV, 62. omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia et caritate *consensio*; Lael. 20. unum *consulatum* et eum quidem cum repulsa; Tusc. V, 54. *contemptio* laboris et periculi cum ratione utilitatis; ad Her. IV, 35. *controversia* in dicendo posita cum personarum certarum interpositione; de inv. I, 6. earum perennes *cursus* atque perpetui cum admirabili constantia declarant; de nat. d. II, 55. et breve aliquod *dictum* nec sine dignitate et cum lepore; de or. II, 340. quae est quasi cum eis ipsis, apud quos dicas, *deliberatio*; de or. III, 204. *dubitatione* utemur — cum adfirmatione; ad Her. I, 10. confirmatio est nostrorum argumentorum *expositio* cum adseveratione; ad Her. I, 4. multae et cum gravitate *facetiae*; Brut. 158. *fama* cum laude; de invent. II, 166. et ut corporis est quaedam apta *figura* cum coloris quadam suavitate; Tusc. IV, 31. densa *frequentatio* verborum cum absolutione sententiarum; ad Her. IV, 27. nam et *grandiloqui* fuerunt cum ampla et sententiarum gravitate et maiestate verborum; or. 20. *hoc idem* cum honestate; ac. prior. II, 131. in quibus *honestas* cum aliqua accessione; de fin. II, 35. si duo *honesta* proposita sint, alterum cum valetudine, alterum cum morbo; de fin. IV, 59. *imagines* constituit ante oculos cum amplissima dignitate; Tusc. V, 13. vitiorum acrem quandam cum amplificatione *incusationem*; de or. III, 106. *indignatio* cum sui conquestione; de inv. II, 86. *interitum* cum scelere; de off. I, 40. corneolos habent *introitus* multisque cum flexibus; de nat. d. II, 144. illud unum derectum *iter* ad laudem cum labore qui probaverunt; Cael. 41. conduplicatio est cum ratione amplificationis aut commiserationis eiusdem unius aut plurium verborum *iteratio*; ad Her. IV, 38. qui M.' Curii non cum caritate aliqua benevola *memoriam* usurpet; Lael. 28. gestus *moderatio* cum venustate; ad Her. I, 3. prima commendatio proficiscitur a modestia cum pietate in parentis; de off. II, 46. *morbum* cum imbecillitate; Tusc. IV, 29. optabiles *mortes* fuisse cum gloria; Tusc. I, 117. esse quasdam cum adiunctione *necessitudines*; de inv. II, 171. in *otio* cum dignitate; de or. I, 1. adsidua et vehementer aliquam ad rem applicata magna cum voluptate *occupatio*; de inv. II, 31. tempus est *pars* quaedam aeternitatis cum alicuius — spatii certa significatione; de inv. I, 39. et laboris cum utilitatis ratione *perpessio*; ad Her. III, 3. dignitas est *oratio* cum aliqua gravitate; ad Her. III, 23. cum tuis sordidissimis gregibus intemperantissimas *perpotationes*; Pis. 22. nobis autem *personam* imposuit — magna cum excellentia praestantiaque animalium reliquarum; de off. I, 97. alicuius dicti aut facti praeteriti cum certi

auctoris nomine *propositio*; ad Her. IV, 62. *prudentia* cum εὐμενείᾳ; ad Att. XVI, 11, 2. sequitur deinceps cum officio *selectio*; de fin. III, 20. si erit *sermo* cum dignitate; ad Her. III, 26. temeritas est cum inconsiderata dolorum perpessione gladiatoria periculorum *susceptio*; ad Her. IV, 25. ut in eo moderatio et *temperantia* adpareat cum specie quadam liberali; de off. I, 96. *translatione* verbi ex similitudine cum aliqua suavitate; top. 32. *voluntas* erga aliquem — cum eius pari voluntate; de inv. II, 166.

V. Cum reiht im Sinne des copulativen et eine Person oder Sache an: ibi *Mescidium* cum Philoxeno; ad Quint. fr. III, 1, 1. *Romulus augur* cum fratre item augure; de div. I, 107. totam cum universo mari *terram*; de fin. II, 112. *Prognostica mea* cum oratiunculis propediem exspecta; ad Att. II, 1, 11. *facta et consulta* fortium et sapientium cum improborum ignominia sempiternis monumentis prodere; de leg. I, 62. unum igitur par reliquum est, *voluptas* cum honestate; ac. prior. II, 140. *fletum* cum singultu; Planc. 76. *industria* cum innocentia; Cluent. 111. *strepitus* cum fremitu; har. resp. 20. habet *petitionem* cum defensione; ad Her. I, 2.

De.

I. In localem Sinne: an *decessionem* de summa fecerit; Rab. Post. 30. neque de bonis privatorum publice *deminutio* fiat; de off. II, 73. cuius quondam de patria *discessus* molestus omnibus visus est; sen. 25.

II. In causalem Sinne: 1. Nach Verbalsubstantiven zur Bezeichnung von Ursache, Grund, Veranlassung, Stoff: quae possit esse *actio* de pace; ad Att. X, 1, 3. oritur mihi magna de re *altercatio* cum Velleio; de nat. d. I, 6, 15. ipsa *cogitatio* de vi et natura deorum studium incendit; Tusc. V, 70. cuius de illa insula cum Jove ipso *certamen* fuisse traditur; de nat. d. III, 57. animi aut corporis aliqua de causa *commutatio*; de inv. I, 36. intellegi potest Apronii de isto non modo *confessio*, verum etiam *commemoratio*; Verr. III, 142. quae sit populi urbani — *coniectura* de futuris; ad Att. VII, 13, 7. *conquestio* de eo, qui; de inv. II, 85. nulla de illis magistratuum *consensio*; sen. 38. tantus vester *consensus* de salute mea fuit; sen. 5. sapientis est *consilium* explicare suum de maximis rebus; de or. II, 333. secuta est summa *contentio* de domo; ad Att. IV, 2, 2. omnis de re publica *cura*; Brut. 10. illa de valetudine *decreta*; ad Att. IX, 5, 3. quos cum Pompeio *διαλόγους* de re publica habuerimus; ad Att. V, 5, 2. de ea per amplificationem ex deliberationis praeceptis *dictio*; de inv. II, 82. aliquod *dictum* adiungere de veneno; Cluent 184. et de alieno scripto subita — *disputatio*; de or. I, 257. fuit summa de iure *dissensio*; de or. I, 238. ad ceteras miserias accessit *dolor* et de Dolabellae valetudine et de Tulliae; ad fam. XIV, 9. *dubitationem* de Epiro non inconstantia nostra adferebat; ad Att. III, 7, 3. qui illud *edictum* de hereditate (conscripsit); Verr. I, 143. accipio *excusationem* tuam de Sempronio; ad fam. XII, 25, 5. plenus sum *exspectatione* de Pompeio; ad Att. III, 14, 1. vestrum de me *factum* consiliumque laudetur; leg. agr. II, 6. quanto cum *fletu* de illis nostris incendiis ac

ruinis; Sest. 121. Arpinatium *fremitus* est incredibilis de Laterio; ad Att. IV, 7, 3. prae his de victoria *gratulationibus*; ad Att. IX, 5, 3. cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius *ignoratio de aliquo* purgatio debet videri; Sulla 39. omnis enim de aliqua re *institutio*; de off. I, 7. fuit illud *interdictum* apud maiores nostros de vi; Tull. 44. una *interpositio* difficilior est, de quadrimo Catone; ad fam. XVI, 22, 1. tuum de illius ingenio nobilissimum *iudicium*; Brut. 251. (λόγος) ille de ratibus; ad Att. IX, 13, 1. fuisse tamen *mentionem* de C. Clodii filio; ad Att. III, 17, 1. omni te de me *metu* libero; ad fam. XI, 21, 3. quae etiam conlegae eius *moderatio* de me; Sest. 72. *opinationem* vehementem de re non expetenda; Tusc. IV, 26. quae est *opinio* hominum de M. Antonio falsa; Verr. I, 60. *oratio* haec ipsa de Pyrrho; Brut. 62. me *πολίτευμα* de pace suscipere; ad Att. IX, 7, 3. hoc *postulatum* de statuis ridiculum esse videatur ei, qui; Verr. II, 148. multa de arte *praecepta* reperimus; de inv. II, 8. quae *praedicatio* de mea laude praetermissa est; dom. 27. Apronio condemnato de isto *praeiudicium* futurum; Verr. III, 153. perobscura *quaestio* est de natura deorum; de nat. d. I. 1. his de tot tantisque iniuriis consulum *querella* esse debuit; Sest. 64. ita liberae *querimoniae* de aliorum iniuriis esse dicuntur; imp. Pomp. 41. nec ulla de summo bono *ratio* probabitur; de fin. II, 38. *responsum* haruspicum hoc recens de fremitu in contione recitavit; har. resp. 9. allata est enim nobis *rogatio* de pernicie mea; ad Att. III, 4. reperio duo *senatusconsulta* — de eadem syngrapha; ad Att. V, 21, 12. valde mihi placebat cum *sensus* eius de re publica; ad Att. XV, 7. ut de republica esset *silentium*; Brut. 11. haec sunt fere de animo *sententiae*; Tusc. I, 22. meam de tua erga me benevolentia *spem*; ad fam. XIII, 29, 8. numquam illum proprium nonnullorum de ipso *suspitionem* sedare voluisse; Sest. 8. *timor* meus de vestra fide; Verr. I, 23. an te L. Flavii de Herennio *vociferatio* commovebat; Verr. V, 156. *voluntas* mea de summa republica semper eadem fuit; ad Brut. II, 7, 1.

2. Nach Substantiven von ähnlicher Bedeutung: *A.* cuius de ea re nullum est *arbitrium*; Q. Rosc. 25. componunt *artem* quandam de iis, quae visa dicimus; ac. prior. II, 40. illorum *auctoritatem* de Cn. Pompei dignitate a vobis comprobatam semper esse; imp. Pomp. 63. sed (*auguria*) illa Platonis de tyrannis; ad Att. X, 8, 8. hinc rhetorum *campus* de Marathone; de off. I, 61. contraria inter se de re publica *capita*; de or. II, 223. cum equidem *contionem* lego de tanto viro, de clarissimo civi; ad Att. XIV, 11, 1. est enim inter scriptores de numero annorum *controversia*; Brut. 72. reliquum est igitur *crimen* de veneno; Cael. 56. valde me momorderunt *epistulae* tuae de Attica nostra; ad Att. XIII, 12, 12. *ἐποχὴν* vestram de re Cani probo; ad Att. XV, 21, 2. ut illud Utticense *exemplum* de Hadriano transferretur Syracusas; Verr. V, 94. hoc ipsum de deis *exordium*; de leg. II, 17. adfertur etiam de Sileno *fabella* quaedam; Tusc. I, 114. ioca tua plena *facetiarum* de haeresi Vestoriana et de Pherionum more Puteolano risisse me satis; ad Att. XIV, 14, 1. cum haec *fama* de nostrorum hominum avaritia et cupiditate percrebruerit; Verr. IV, 68. nondum protulerat de dolo malo *formulas*; de off. III, 60. *genera* duo, unum de certa definita-

que causa; de or. II, 65. et quae *poemata* quasque *historias* de Ἀμαλθείᾳ habes; ad Att. I, 16, 18. *iocum* autem illius de sua egestate ne sis aspernatus; ad Quint. fr. II, 10, 5. alia nunc Manilius *iura* dicat esse de mulierum legatis et hereditatibus; de rep. III, 17. te patris *lacrimae* de innocentis filii periculo non movebant; Verr. V, 109. cum *lex* ipsa de pecuniis repetundis sociorum patrona sit; div. Caec. 65. tris patris Bruti de iure civili *libellos*; de or. II, 223. nam ut illos de republica *libros* edidisti; Brut. 19. quod eidem in posterum de extraordinariis potestatibus *libertatem* ademisses; dom. 22. quod de pecuniis repetundis *lis* aestimata sit eo nomine, quod; Verr. a. pr. 38. ut Graecis de philosophia *litteris* non egeant; de div. II, 5. litterae besonders häufig in der Bedeutung „Brief", z. B. tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra coniunctione maximi sunt apud me ponderis; ad fam. II, 19, 2. (*loci communes*) defensoris de humanitate, misericordia; ad Her. II, 24. hic *locus* de vita et moribus; de or. I, 69. neque Vibullium Caesaris *mandata* de mea mansione ad Pompeium pertulisse; ad Quint. fr. III, 1, 5, 18. explicanda est saepe verbis *mens* nostra de quaque re; or. 116. cui quidem ego *novum* attuleram de Tereo Accii; ad Att. XVI, 5, 1. cum graves de Parthis *nuntii* venirent; ad Att. V, 20, 2. mihi autem nulla de eo παλινῳδία datur; ib. VII, 7, 1. illam alteram *partem* de nece Saturnini nimis exiguam esse voluisti; Rab. 9. primum tum *philosophia* non illa de natura; Brut. 31. omnem suam de nobis *potestatem* tradidit vobis; Flacc. 4. familiarissimus tuus de te *privilegium* tulit; parad. IV, 32. eiusmodi de candidato *rumore* amici optimi debilitantur; Muren. 45. separatim certae *scholae* sunt de exilio; Tusc. III, 81. odiosus *scrupulus* de filii militia; ad Att. X, 14, 3. quae tua *sollicitudo* de me in armis, quae laetitia in reditu; ad Att. XV, 21, 2. emergunt occultis de honore *suffragiis*; de off. II, 24. derideatur de rege Pyrrho *triumphus* M.' Curii; Muren. 31. ut audire cupiant mea *verba* de re publica; ad Att. XIV, 6, 2. ex illo caelesti Epicuri de regula et iudicio *volumine* accepimus; de nat. d. I, 43. eorum preces et *vota* de meo reditu exaudiens; Planc. 97. sed, quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum *sermonis*; ad Quint. fr. I, 1, 40. Res wird öfter mit de und seinem Casus verbunden, wenn der Sprechende dem eigentlichen Ausdrucke ausweichen will: Germanos re audita de Caesare legatos misisse ad Aurelium; ad Att. XIV, 9, 3. recens erat illa res, quam ante demonstravi, de Heraclio Syracusano; Verr. II, 53. quia tu nisi perfecta re de me non conquiesti; ad fam. I, 1, 1. Ähnlich ist: de Cicerone multis res placet; ad Att. XII, 8. Zuweilen bleibt im Briefstile auch res weg und der präpositionale Ausdruck steht allein als Object: quid illim adferatur, quo pacto de Labieno ferat; ad Att. VII, 13, 7. ib. XIII, 10, 1. Mit diesen Fällen lässt sich der Gebrauch des Demonstrativpronomens, besonders des Pronomens illud, mit de und seinem Casus vergleichen: concludam illud de optimatibus eorumque principibus ac rei publicae defensoribus; Sest. 136. illorum vero ista ipsa quam exilia de virtutis vi; de fin. IV, 7. pervolgatum iam illud de praesule; de div. II, 136. nam illud de Flavio et fastis commune erratum est; ad Att. VI, 1, 18. ex quo intellegis illud de litteris a. d. V. Idus Febr. datis —

non verum esse; ad Att. XI, 17, 3. De mit seinem Casus als Subject: tibi curae fuisse de Sittiano negotio gaudeo; ad fam. VIII, 11, 4.

B. arbitrum Nolanis de finibus a senatu datum; de off. I, 33. quem enim *auctorem* de illo locupletiorem Platone laudare possumus; de rep. I, 16. ut istum de vobis *iudicem* habeatis; Verr. II, 77. *legatus* de Rhodiorum praemiis venerat; Brutus 312. de re publica non minus vehemens *orator* quam bellator; Brut. 269. qui est de vi *reus*; Sest. 75. si Pompeius idem mihi *testis* de voluntate Caesaris et *sponsor* est illi de mea; prov. cons. 43.

3. Zur Bezeichnung des Mittels: *auspicia* sive tripudio sive de caelo; de div. II, 71. invenietur enim ratio *quaestus* de nostra pecunia; leg. agr. II, 67.

4. Zur Bezeichnung des Ganzen, von dem ein Theil weggenommen wird. *a*) *hominem* certum misi de comitibus meis; ad Att. VIII, 1, 2. *nemo* de eis anteponatur; de or. I, 191. habeatur sane *orator*, sed de minoribus; de opt. g. or. 9.

b) cum rex a me equitatum *cohortisque* de exercitu meo postularet; ad fam. XV, 2, 7. vobis *gleba* nulla de paternis atque avitis his possessionibus relinquetur; leg. agr. II, 82. *navem* tu de classe populi Romani ausus es vendere? Verr. I, 87. ut aliquam *partem* de istius impudentia reticere possim; Verr. I, 32. qui *rem* nullam de bonis meis attigerit; dom. 108. de praeda mea teruncian nec attigit nec tacturus est quisquam; ad fam. II, 17, 4.

5. Zur Charakterisierung von Personen oder Sachen wird angegeben, woher sie kommen, entlehnt oder genommen sind: *a*) eodem tempore *accusator* de plebe L. Caesulenus fuit; Brut. 131. aliquem *aegrotum* non de minimo loco sumemus; ad Her. III, 33. non habeo nauci — de circo *astrologos*; de div. I, 132. *cauponem* de via Latina; Cluent. 163. accusator autem apponitur *civis Romanus* de creditoribus Lampsacenorum; Verr. I, 74. non *declamatorem* aliquem de ludo aut *rabulam* de foro quaerimus; Brut. 47. Platonis de Timaeo *deum*; de fin. V, 18. *hominem* audietis de schola; de or. II, 28. P. Junii erat *hominis* de plebe Romana filius; Verr. I, 151. tu *hunc* de pompa his nostris moderatis epistolis laetaturum putas? ad Att. XIII, 28, 3. cum ei libellum malus *poeta* de populo subiecisset; Arch. 25. *popa* Licinius nescio qui de circo maximo; Milo 65. cuiusmodi istius de cohorte *recuperatores* existimati sunt; Verr. III, 29. si quis de populo *redemptor* accessisset; Verr. I, 150. *remex* ille de classe Coponii; de div. II, 113. adhibentur in scribendo de conventu *viri primarii*; Verr. II, 189. exsultabat gaudio *persona* de mimo, modo egens, repente dives; Phil. II, 65.

b) si vestitum — *anulumque* de digito suum tibi tradidit; Sex. Rosc. 144. Bei Citaten: *illa* de Andromache; Tusc. III, 53. cui in ore semper erant *illa* de Iphigenia Achillis; de rep. I, 30. *versus* de Phoenissis; de off. III, 82. *versus* de lege Aurelia; ad Quint. fr. 3, 8. — si *tabulam* de naufragio stultus arripuerit; de off. III, 89. *vinum* a propola atque de cupa; Piso 67.

Erga.

Die Substantiva, welchen bei Cicero erga mit seinem Casus angeschlossen wird zum Ausdrucke der freundlichen Gesinnung gegen eine Person oder persönlich aufgefasste Sache, sind: *amor, animus, beneficium, benevolentia, benignitas* (ex tua erga Lucceium benignitate; ad fam. XIII, 41, 1), *consuetudo* (tuae perpetuae consuetudinis erga me; ad fam. XV, 13, 2), *fidelitas* (cuius mihi videbar fidelitatem erga te perspexisse; ad fam. III, 6, 1), *fides* (erga meam salutem; prov. cons. 1), *humanitas* (obtinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem; ad fam. IV, 13, 2), *iudicium* (omne suum erga meam dignitatem studium et iudicium; dom. 142), *iustitia* (iustitia erga deos religio, erga parentes pietas nominatur; de part. or. 78), *liberalitas* (praeterea summam erga se liberalitatem; ad fam. X, 3, 1), *mens* (dei erga homines mente qua sint; de div. II, 130), *merita* (merita Pompeii summa erga salutem meam; ad Att. VIII, 3, 1), *misericordia* (suam erga me benevolentiam ac misericordiam; Sest. 117), *mores* (in meis moribus erga meos necessarios declarandis; de or. II, 201), *observantia, officium, pietas, sermo honorificus* (sermone erat usus honorifico erga me; ad Att. X, 16, 5), *societas* (ut vero conservetur omnis homini erga hominem societas; de fin. III, 69), *studium* (erga salutem et incolumitatem tuam; ad fam. X, 29, 1. cf. dom. 142. ad fam. XV, 7), *voluntas* (erga Cn. Plancii salutem; Planc. 43).

Ex.

I. In localem Sinne: *a*) *afflatus* e terra mentem movens; de div. II, 119. duo sunt enim *aditus* in Ciliciam ex Syria; ad fam. XV, 4, 4. (quas fieri censes *ἀπαντήσεις* ex oppidis; ad Att. VIII, 16, 2). qui *concursus* ex oppidis finitimis? Flacc. 74. Quinti fratris domus fracta *coniectu* lapidum ex area nostra; ad Att. IV, 3, 2. o praeclarum *discessum* e vita; de div. I, 47. quid (dicam) *effusiones* hominum ex oppidis? Piso 51. et *excessum* e vita; de fin. III, 60. *exitus* eorum ex illo loco; Verr. V, 148. cum *fuga* ex Italia quaeri videbatur; ad Att. VII, 17, 1. cui soli *iter* ex Gallia tutum non fuit; ad Quint. fr. III, 9, 6. nullae ad senatum e provincia *litterae*; Piso 97. ut ex eis locis a militibus nostris *reditus* magis maturus quam *processio* longior quaereretur; imp. Pomp. 24. ut eo ex acie *respectum* haberemus; Phil. XI, 26.

b) nec ex Italia *comes* fuit; Rab. Post. 19.

II. In temporalem Sinne: *adfectio* est animi aut corporis *ex tempore* aliqua de causa commutatio; de inv. I, 36. nulla ex trinis aestivis *gratulatio*; Piso 97. cumque *motum* atomorum nullo a principio, sed ex aeterno tempore intellegi convenire; de fin. I, 17.

III. In causalem Sinne. 1. Abstammung, Heimat, Herkunft und Angehörigkeit von Personen: *A*. Nomina propria: *M. Crepereius* ex acerrima illa equestri familia et disciplina; Verr. act. pr. 30. et paucos tecum *Epicureos* e Graecia compararet; de natura d. I, 58. sicut *Gallus* ex Phrygia; ad Her. IV, 62. ex eadem Platonis schola *Ponticus Heraclides* puerilibus fabulis refersit libros; de nat. d. I. 34. quosdam creditores *Salaminiorum* ex

Cypro; ad Att. V, 21, 10. aenigma [*Oppiorum* ex Velia] plane non intellexi; ad Att. VII, 13, 5.

B. Nomina appellativa: aliquem (*adulescentem*) ex agro Veiente; Sext. Rosc. 47. inventum esse fortem *amicum* ex eadem familia; Verr. a. pr. 23. nonnullorum ex Gallia *barbarorum*; Balb. 32. *civis* Romanos honestissimos ex Sicilia plurimos; Verr. II, 16. *civitates* ex Sicilia permultae; Verr. II, 114. cohortis ex Piceno; ad Att. VII, 23, 1. ex familia vetere *consul* designatus; Muren. 17. *eques* Romanus ex agro Piceno; de nat. d. III, 74. *equites* numero plurimi e Gallia; Font. 8. *eunuchi* e Syria; or. 232. *finitores* ex equestri loco; leg. agr. II, 32. *gladiatores* ex praetoris comitatu; Sest. 85. qui secum eruditissimos *homines* ex Graecia habuerunt; de or. 154. petis enim *homo* ex equestri loco summum locum civitatis; de pet. cons. 13. ex eadem urbe humilem *homunculum* a pulvere et radio excitabo; Tusc. V, 64. addo etiam *iudices manipularis* ex legione Alaudarum; Phil. I, 20. florem *legatorum laudatorumque* Flacci ex vera Graecia; Flacc. 61. habuit exquisitos e Graecia *magistros*; Brut. 104. quae ex quoque ordine *multitudo*! Sulla 73. *negotiatorem* ex Africa; Verr. I, 14. ex filia *nepos*; Brut. 263. *omnes* ex insulis; ad Quint. fr. I, 1, 11, 33. tui ex cohorte *recuperatores*; Verr. III, 111. *remex* ex quinqueremi; de div. I, 68. *rhetor* e Phrygia; or. 57. ex agro Sabino *rusticos Romanos*; Cato m. 24. ex amplissimo conlegio decemvirali *sacerdotes*; Verr. IV, 108. *senatus* ex aliqua civitate qui iudicet datur; Verr. II, 32. hosce ex urbe *sicarios*; Sex. Rosc. 74. *stipendiarios* ex Africa; Balb. 24. quid dicant ex Sicilia *testes*; Verr. I, 154. *turbam* dissimillimo ex genere; Muren. 49. *doctus vir* ex Rhodia disciplina; Brut. 245. tametsi *urbem* ex Tigrani regno ceperat; imp. Pomp. 23.

2. Angehörigkeit und Herkunft von Sachen: *argentum* ex praeda; leg. agr. II, 59. ex scholis *cantilena*; de or. I, 105. quod non habuerit hauc dicendi ex arte aliena *facultatem*; de or. I, 50. ut *concentus* est quidam tenendus ex distinctis sonis; de rep. II, 69. haec quoque *coniunctio* est ex repugnantibus; de fat. 12. quae ex eodem genere *contraria* sunt; top. 47. tertia est ex hoc genere *adsidua adsectatorum copia*; de pet. cons. 37. Font. 8. veras esse ex contrariis *diiunctiones*; de fat. 37. exspectant *exempla* ex vetere memoria; Verr. III, 209. *flamma* ex incendio navium; Verr. V, 93. duas ex lucerna *flammulas*; Ac. pr. II, 80. qui omni ex philosophia est *fructus uberrimus*; Tusc. I, 119. ut ex eodem horreo (*frumentum*) decumanum probaretur; Verr. III, 172. *iudicium* in aratorem in quadruptum. ex quo iudicum numero? ex cohorte praetoria; Verr. III, 70. me *lapidem* e sepulcro venerari pro deo; Planc. 95. *locos* graves ex philosophia tractare; parad. I. novum *monstrum* ex vetere illa immanitate; Verr. V, 145. se de terra tamquam hos ex arvis *musculos* exstitisse; de rep. III, 25. ex municipiis *multitudo* eorum, qui; de petit. cons. 50. frumenti maximus *numerus* e Gallia; Font. 8. nam illam *orationem* ex commemoratione alienorum malorum ad malevolos consolandos esse accommodatam; Tusc. III, 60. ex quo *partem* probaris; Verr. III, 173. illam ex aerario *pecuniam*; Verr. IV, 62. sed cuiusdam ex alio genere *prudentiae*; de or. I, 193. illud ex hesterna disputatione *perfugium*; Tusc. II, 66. illarum *rationum* ex ea faece legationis tuae illa sunt nomina; Verr. I, 99. haec enim

me una ex hoc naufragio *tabula* delectat; ad Att. IV, 19, 3. omnem hanc ex Etruria *scientiam* adhibebant; de div. I, 3. in lacinia servantem ex mensa secunda *semina*; ad fam. XVI, 21, 7. etiamsi *verbum* aliquod ex scripto definiendum est; de part. or. 107. *cicatrices* ex mulierum morsu; Verr. V, 32. est etiam in verbo positum non insulsum *genus* ex eo, cum — de or. II, 259. *inventum* aliquo ex genere; de inv. I, 44. non ex proelio *nuntius*, sed ex sermone *rumor*; de imp. Pomp. 25. ex miseris aratoribus calumniandi *quaestus*; Verr. III, 38. neque ullam *spem praedae* nisi ex mancipiis; ad Att. IV, 16, 7. neque ex portu neque ex decumis — *vectigal* conservari potest; imp. Pomp. 15.

Hieher gehören auch Demonstrativa, welche mit einem Präpositional-Ausdruck verbunden sind und Personen oder Sachen bezeichnen: *a*) nosti *Calvum*, ex Nauneianis illum —? ad Att. I, 16, 5. *ille* ex compedibus; Rabir. 20.

b) *id* enim ei ex ovo videbatur aurum declarasse; de div. II, 134. ut *illud* in ore habeant ex Hymnide; de fin. II, 22.

3. Erkenntnisquelle: quae tandem ista *auguratio* est ex passeribus; de div. II, 65. nam ex acuminibus quidem (*auspicium*) iam Marcellus omisit; de div. II, 77. ex hoc illa rhetorum ex contrariis *conclusa*; top. 55. illa ex repugnantibus sententiis *conclusio*; ib. 56. *locus* ex consequentibus, antecedentibus, repugnantibus; ib. 53. in *praedictione* et in notatione cuiusque vitae ex natali die; de div. II, 87. *signa* quaedam habent ex venis et ex spiritu aegroti; de div. II, 145.

4. Ursache: *acerbitas* ex interitu rerum publicarum et suarum; ad fam. VI, 1, 1. *aegritudo* ex alterius rebus adversis; Tusc. III, 21. genus primum *causarum* ex controversia facti; de or. II, 105. aut ex negotiorum eventu aut administratione aut hominum studio *commutatio* rerum; de inv. II, 176. *consolatio* ex miseriis aliorum; ad fam. VI, 3, 4. animi *contractio* ex metu mortis; Tusc. I, 90. ex ambiguo *controversia*; de or. II, 110. quaedam ex ipsa varietate ac novitate rerum et criminum *delectatio*; Verr. III, 10. *decoloratio* quaedam ex aliqua contagione terrena; de div. II, 58. *disceptatio* ex scripti contentione exsistit; de part. or. 108. *dolorem* ex istius iniuriis; Verr. IV, 140. si modo est aliquis *fructus* ex solida veraque gloria; ad Brut. I, 3, 2. duplicetur tuum ex me *gaudium*; ad fam. XVI, 21, 3. ex forensi usu *homo mediocris neque omnino rudis*; de or. I, 111. alia vehemens erat in iudiciis ex notatione tabellarum *invidia* versata; Cluent. 130. summa *iucunditas* e cotidiano cultu atque victu; Tusc. V, 72. *laus* non erat minor ex contemnenda quam est ex conservata provincia; ad fam. II, 12, 3. *morbos* metuant ex defetigatione membrorum; de nat. d. II, 59. *motum aut statum* esse dixit e natura absoluto; de fin. III, 33. ingenuas ex doctrina *oblectationes*; ib. V, 56. si qua fuerat ex ratione sumptus *offensio*; ad Att. V, 1, 3. illam Norbani *seditionem* ex luctu civium; de or. II, 124. *spes* ex morte illius alicuius commodi; de inv. I, 45. definiunt *translatione* verbi ex similitudine; top. 32. *voluptas* ex malo alterius; Tusc. IV, 20. etiamsi nulla sit *utilitas* ex amicitia; de fin. I. 69.

5. Stoff: ex aere Myronis *buculam*; Verr. IV, 135. corona ex asperis herbis; de div. II, 68. crateras ex aere pulcherrimas;

Verr. IV, 131. *Cupidinis* e marmore; Verr. IV, 5. ligneum (*donum*) uno e ligno dicato, de leg. II, 45. ex marmore *Iacchum*; Verr. IV, 135. *imaginem* ex aere vidi; or. 110. *mensas* Delphicas e marmore; Verr. IV, 131. *monile* ex auro et gemmis; Verr. IV, 39. de ceteris *operibus* ex auro et gemmis; Verr. IV, 67. *pocula* ex auro; Verr. IV, 62. *signum* ex ebore pulcherrimum; Brut. 257. ex aere Dianae *simulacrum*: Verr. IV, 72. *solarium* vel discriptum vel ex aqua; de nat. d. II, 87. pedestrem ex aere *statuam*; Phil. IX, 13. *supellectilem* ex aere elegantiorem; Verr. II, 83. Ähnlich ist: tertium *materiae genus* ex duobus in medium admiscuit; Tim. 7.

6. Übergang von einem Zustande in einen anderen: quarum tantus est *concentus* ex dissimillimis motibus; de nat. d. II, 119. multos habent ex hominibus *deos*; ib. III, 39. ille ex myrmillone *dux*, ex gladiatore imperator; Phil. III, 31. defendunt officio ut ex nobilissimo civi sanctissimum *hospitem*; Balb. 43. quae ex alio in aliud *vicissitudo* atque *mutatio*: Tusc. V, 69. nihil est tam miserabile quam ex beato *miser*; de part or. 57.

7. Modal: sed etiam *civis e re publica* maxime tuendaeque civitatis peritissimus; de leg. II, 66. praeter hunc C. Carbonem *civis e re publica* Carbonum nemo fuit; ad fam. IX, 21, 3. [haec *constitutio* legitima est ex scripto et sententia]; ad Her. I, 20. occurrunt tamquam e regione quaedam *contraria*; top. 47. brevis et aperta et ex opione hominum *definitio*; de inv. II, 55. et ex opinione hominum *descriptio*; ib. ex ambiguo *dicta*; de or. II, 250. de ea per amplificationem ex deliberationis praeceptis *dictio*; de inv. II, 82. *heres* ex parte dimidia et tertia est Capito; ad fam. XIII, 29, 4. ad Att. VII, 2, 3. XIII, 48, 1. pronuntiatio est ex verborum et rerum dignitate vocis et corporis *moderatio*; de inv. I, 7. in quibus ex tempore *officium* (τὸ κατὰ περίστασιν καθῆκον) exquiritur; de off. III, 32. sic te intuebuntur, ut *quendam ex annalium memoria* putent; ad Quint. fr. I, 1, 2, 7. aut ipsa lex aut *aliquid ex lege*; de inv. II, 125. *illud ex institutis pontificum* non mutandum est; de leg. II, 29. num quid nisi modeste, nisi *ex hominis gravissimi disciplina*; Deiot. 20.

8. Partitiv: antiquissimum e doctis *genus*; Tusc. I, 1. qui tibi detulerat ex latronibus suis *principatum*; Phil. II, 5. quae nec *testis* ullos e claris viris nec laudatores poterit adhibere; de fin. II, 67.

Extra.

Nostis extra portam Collinam *aedem* Honoris? de leg. II, 58. ostenditur *causam* extra scriptum accipi non oportere; de inv. II, 134. itaque tertius quidam *motus* oritur extra pondus et plagam; de fat. 22. in provincia sua existimationis suae iudicium extra cohortem suam committendum fuisse *nemini*; Verr. III, 142. neque ut ea ipsa *quisquam* extra conlegium nosset; de leg. II, 30.

Christian Jänicke.

Die Verbindung der Substantiva durch Präpositionen bei Cicero.

II. Theil.

In*).

A. Mit dem Accusativ.

I. In localem Sinne: *a*) *aditus* enim in id sacrarium non est viris; Verr. IV, 99. vos autem *adventum* in animos et introitum imaginum dicitis; de nat. d. I, 105. propter quae datur homini *ascensus* in caelum; de leg. II, 19. facit enim vester iste in me animorum oculorumque *coniectus*; Sest. 115. et *conscensionem* in navis cum fuga (fore); de div. I, 68. ex eo non iter, sed *cursus* et *fuga* in Galliam; Phil. XIII, 20. quae erit in istos agros *deductio*? leg. agr. I, 16. *excursiones* in provinciam faciunt; ad Att. I, 19, 2. nocturnum *impetum* in urbem Asiae clarissimam; Pil. XI, 7. qui *ingressus* in forum ardente curia; Milo 61. *inruptionem* armatorum in Trebonii domum; Phil. XI, 7. adventus meus atque *introitus* in urbem qui fuit? dom 75. ad Att. I, 18, 2. in Epirum vero *invitatio* quam suavis; ad Att. IX, 12, 1. quod (*iter*) tritum in Graeciam est; Phil. I, 7. *migrationem* in eas oras; Tusc. I, 98. quid illa in Pontum *profectio*; Piso 88. atque illis tum erat *reditus* in suas civitates; Sest. 30. cum autem *reditum nostrum in gratiam* uterque expetisset; ad fam. III, 10, 8. *traiectio* in alium; de or. III, 204. quod ab ea urbe *transmissio* in Graeciam laudabatur; Phil. I, 7. ea vita *via* est in caelum; de rep. VI, 16.

b) quae *dux* in caelum soleret esse; Tusc. I, 27.

II. Diesen reihen sich die zahlreichen Stellen an, in welchen feindliche oder freundliche Gesinnung oder Herrschaft ausgedrückt ist: *actio* est in auctorem praesentem his verbis; Caecin. 54. fuerunt nonnulli *aculei* in Caesarem, *contumeliae* in Gellium; ad Quint. fr. II, 1, 1. haec sunt praesidia Cornelii: talis in rempublicam nostram *labor*, *adsiduitas*, *dimicatio*, *virtus*; Balb. 6. *aequitas* in vos libertatemque vestram vehementer defuit; leg. agr. II, 20. ut officii potius in socios, quam *ambitionis* in civis rationem duxerit; Verr. II, 154. si me animus atque *amor* in rem publicam non hoc facere coegisset; Verr. II, 117. quid *animadversionis* in Apronium? Verr. III, 140. qui *animus* patrius in liberos esset; Sex. Rosc. 46. tanta populi Romani in Siculos esse *beneficia*; Verr. II, 8. omnium vicinorum summam esse in

---

*) Vgl. Siebzehnter Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums im III. Bezirke in Wien für das Schuljahr 1885/86, S. 2, Anm. 2.

hunc *benevolentiam* confirmamus; Cluent. 198. summa est hominis in communem municipii rem *diligentia*, in singulos municipes *benigenitas*, in omnis homines iustitia et fides; Cluent. 196. retinent *caritatem* in pastores; Lael. 70. optimo in rem publicam *consensu*; Phil. V, 46. id mea *consuetudo* in meos et tua multa erga me officia postulant; ad fam. VI, 5, 4. habemus senatus *consultum* in te vehemens et grave; Cat. I, 3. cuius est in rem publicam semper merito laudata *constantia*; Phil. XIII, 29. grave est hoc *crimen* in Verrem; div. Caecil. 32. facile ostendam tua *crudelitate* in alios omnis tibi aditus misericordiae iudicum esse praeclusos; Verr. V, 21. apud Catonem erat *divinatio* in Gabinium futura inter —; ad Quint. fr. III, 2, 1. rationis in libidinem firma et moderata *dominatio*; de inv. II, 164. ne tam diu quidem *dominus* erit in suos; Sex. Rosc. 78. itaque Archilochia in illum *edicta* Bibuli populo ita sunt iucunda; ad Att. II, 21, 4. pro ipsius in alios *effusione*; ib. VII, 3, 3. quam in me incredibilem *ἐκτένειαν*! ib. X, 17, 1. Callimachi *epigramma* in Cleombrotum est; Tusc. I, 84. quid enim ego aliorum in me *ἐπιφώνημα* exspectem? ad Att. I, 19, 3. qua quisque in te *fide* sit et voluntate; ad fam. I, 7, 2. ut eum tali virtute tantaque *firmitate* animi se in rem publicam fuisse paeniteat; Sest. 95. qui ab illo in me *honos*, quae praedicatio praetermissa est? dom. 27. quam (crucem) iste civibus Romanis testem *humanitatis* in eos ac benevolentiae suae voluit esse; Verr. III, 59. quorum in bona liberosque summum *imperium* potestatemque haberet; Verr. III, 45. multoque et in hostem et in improbum civem vehementiores iratorum *impetus* esse; Tusc. IV, 43. ita ad *impietatem* in deos in homines adiunxit *iniuriam*; de nat. d. III, 84. in eius audaciam *indignatio*; de inv. II, 85. unius cuiusque *indulgentiam* in suos testarer; Sulla 64. lex utilitatis virorum gratia rogata in mulieres plenast *iniuriae*; de rep. III, 17. utrum praetoris *institutum* in socios an in hostis victos insani edictum atque imperium tyranni? Verr. III, 25. qnoniam *iudex* es in Cluentium; Cluent. 198. *iudicium* in aratorem in quadruplum; Verr. III, 70. quod dicitur Atinae factum a iuventute vetere quodam in scenicos *iure* maximeque oppidano; Planc. 30. cum legis haec vis sit, ut sit scitum et *iussum* in omnis; de leg. III, 44. maximum autem exemplum est *iustitiae* in hostem a maioribus constitutum; de off. I, 40. talis in rem publicam nostram *labor*; Balb. 6. non enim ista *largitio* fuit in civis, sed in hospites *liberalitas*; ad Att. VI, 6, 2. nimia in istum non modo *lenitudine*, sed etiam *liberalitate* oppugnarer; Verr. IV, 136. equitum ego Romanorum in homines nobilissimos *maledicta* — commemorem? Planc. 33. tum nulla in ceteros *malevolentia* suffusum; ad fam. I, 9, 22. cuius de *meritis* in rem publicam Thermitanorum fuit aenea tabula fixa; Verr. II, 112. nemo iniuria doluit, cui non huius in me *misericordia* grata fuerit; Planc. 25. sic mundi divina [in homines] *moderatio* profecto nulla est; de nat. d. III, 85. quid aratorem ipsum arationis nomine *muneris* in rem publicam fungi ac sustinere velitis; Verr. III, 199. multa praeterea commemorarem *nefaria* in socios; de off. II, 28. omne meum *obsequium* in illum fuit cum multa severitate; ad Att. X, 4, 6. pro tua summa *in me observantia*; ad fam. XIII, 7, 1. *odium* igitur acerrimum

patris in filium ex hoc ostenditur; Sex. Rosc. 52. litteras ad socios de istius summis *officiis* in rem communem mitteret; Verr. II, 152. exstat in eam legem senior — *oratio*; Brut. 160. tibi Marcelli statua pro *patibulo* in clientis Marcellorum fuit? Verr. IV, 90. multorum in nos *perfidiam* notabis; ad fam. V, 12, 4. qui ut augeret *pietatem* in deos; de leg. II, 26. me tamen fugerat deorum immortalium has esse in impios *poenas* certissimas; Piso 46. sublata populi Romani in unum quemque vestrum *potestate*; Verr. a. pr. 38. nimis gravi *praeiudicio* in ordinem nostrum; ad Att. VI, 1, 15. plenas omnium in me *probrorum*; ad Att. XI, 9, 2. qua re hoc maius est vestrum in nos *promeritum*; Quir. 8. [de servis nulla lege *quaestio* est in dominum nisi de incestu]; Milo 59. et mediocris quidam est *risus* consecutus, non in te, sed magis in errorem meum; ad fam. V, 2, 3. at vero *scelerum* in homines atque in deos *impietatum* nulla expiatio est; de leg. I, 40. meum *studium* in rem publicam ostendi; Verr. I, 15. in plebem vero Romanam utrum *superbiam* prius commemorem an *crudelitatem*? Verr. I, 122. *supplicia* vero in civis Romanos nulla Tarquinii accepimus; Phil. III, 10. num quis in Verrem L. Metelli *testimonium* requirit? Verr. III, 123. is qui multos in istum *testis* imperio deterruit; ib. 122. per quos fortunae *vis* in omnis ostenditur; de inv. I, 106. in quo meam in rem publicam *voluntatem* populus Romanus perspicere posset; Verr. a. pr. 34. Hieher gehört auch: ut *meum illud* in Helvium Manciam; de or. II, 266. sed me quaedam tenet *propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriae*; ad Quint. fr. I, 1, 16, 45, wo *in te* so gestellt ist, dass es sowohl zu *amorem* als auch zu *aviditas gloriae* gehört.

III. Vereinzelt findet sich temporaler Sinn: *memoriam* autem in posterum ingenii sui non desiderant; Brut. 92. quid enim miserius quam ea nos tueri, propter quae illum oderamus? etiamne *consules et tribunos pl.* in biennium, quos ille voluit? ad Att. XIV, 6, 2. Vielleicht auch: etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem *tribunatum* auferret —, sed in alterum annum; ad Quint. fr. II, 13, 3.

IV. Fälle des finalen Gebrauches: quis in hanc rem fuit *arbiter*; Q. Rosc. 12. quoniam in utramque partem sunt *exempla*; de part. or. 51. hic tantum ipsa *inventa* unam quamque in rem exponentur; de inv. II, 11. hic certa *lex* in rem nulla adfertur; ad Her. I, 23. *locus communis* in eius malitiam, qui; de inv. II, 55. ib. 85. certos confirmandi et reprehendendi in singula causarum genera *locos* tradendos arbitramur; de inv. II, 11. continebat.. partis orationis et in eas omnis omnia *praecepta*; ib. 11. si XV viri *sacramentum* in libertatem iniustum iudicassent; dom. 78. item de *sumptu* in adventum — dicere praetermittam; Verr. I, 86. *sumptum* in ollos luctumque minuunto; de leg. II, 22.

V. Modaler Gebrauch: vide, ne plus *commendatio* in volgus molestiae habeat; Tusc. V, 103. tum in extremum *conversio*; de or. III, 206. quare illa nobis simplex fuit in utramque partem *disputatio*; de fin. III, 3. dispositio est rerum inventarum in ordinem *distributio*; de inv. I, 7. omnium rerum in contrarias partis *facultatem* ex eisdem suppeditari locis; de or. II, 215. in eadem

verba *impetus*; de or. III, 206. habet enim legum *interpretationem* satis acutam in utramque partem; de opt. g. or. 20. *iudicium* in aratorem in quadruplum; Verr. III, 70. est quidam Graecus volgaris in hanc sententiam *versus*; de div. II, 12.

B. Mit dem Ablativ.

1. Bei Verbalsubstantiven zur Bestimmung des Ortes: unam tecum *apricationem* in illo lucrativo tuo sole malim; ad Att. VII, 11, 1. *commoratio* una in re; de or. III, 202. quos *concursus* in his oppidis? Cluent. 192. et excessum e vita et in vita *mansionem*; de fin. III, 60. laudata est in una sententia perpetua permansio; ad fam. I, 9, 21.

2. Der Ort, wo eine Person oder Sache sich befindet oder vorkommt; topographische und geographische Angaben: iubent venire agros Attalensium, deinde *agros* in Macedonia regios; leg. agr. I, 5. *ara* vetusta in Palatio Febris et altera Esquiliis Malae Fortunae detestanda sunt; de leg. II, 28. *capras* autem in Creta feras herbam quaerere; de nat. d. II, 126. qui Jovi fulmen fabricatos esse *Cyclopes* in Aetna putes; de div. II, 43. omnes enim Achaici *deprecatores* itemque in Asia; ad Att. XI, 41, 1. item *Elis* in Peloponneso familias duas certas habet; de div. I, 91. quid Tarentinos (arbitramini merere velle), ut *Europam* in tauro amittant? Verr. IV, 135. quos (*fundos*) in agro Casinati optimos fructuosissimosque continuavit; leg. agr. III, 14. *ille* in Achaia non cessat; ad Att. XI, 11, 2. adiungit classem et exercitum et maius *imperium* in provinciis; ad Att. IV, 1, 7. ut sibi *insulam* in lacu Prilio venderet; Milo 74. quid *legati* in equis et tribuni? Piso 60. eandem rationem *luci* habent in agris; de leg. II, 27. nego ullam *picturam* (fuisse) neque in tabula neque in textili quin conquisierit; Verr. IV, 1. multarum *rerum* in terra portenta; top. 77. haec *signa* meliora sunt quam in meo Tusculano; ad fam. VII, 11, 2. is me paucos *specus* in extremo fundo, et eos quidem subterraneos; ad Att. XV, 26, 7. cuius *statuam* in Isthmo meminisse te dicis; ib. XIII, 32, 3. decrevit in foro *statuam*, *locum* in senatu; ad Octav. 4. quam multi, ut *Tauri* in Axino, homines immolare pium duxerunt; de rep. III, 15. *tuam* in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt; ad Quint. fr. II, 3, 7. *volnus* in latere pro ictu gladiatoris probari; Milo 65.

3. Citate: ut *ille* in Gorgia Socrates; de or. III, 122. parumne subtiliter disputat *ille* in Eunucho? de nat. d. III, 72. *illud* me, mi Attice, in extrema fere parte epistolae commovit; ad Att. VI, 1, 20. *lupus* in fabula; ib. XIII, 33, 4.

4. Bezeichnung von Personen durch Beifügung des Gebietes, auf welchem sie sich bethätigen: *actorem* in veris causis; Brut. 316. *adiutores* in proeliis victoriae; Tusc. I, 28. quae (res) in petitione fuisset *adiutrix*; Planc. 1. quid Achille Homerico foedius, quid *Agamemnone* in iurgio? Tusc. IV, 52. C. Cotta, in ambitione *artifex*; de pet. cons. 47. ille in adoptando Clodio *augur*; ad Att. VIII, 3, 3. his se tribus *auctoribus* in capiendis consiliis esse usurum dicebat; Sest. 40. bonus *auctor* senatu; Brut. 129. non quo *cessator* esse solerem praesertim, in

litteris; ad fam. IX, 17, 3. optima vero censorum existimatione in praetura *competitorem* habuimus; de pet. cons. 8. se meum *condiscipulum* in pueritia, *familiarem* in adulescentia, *conlegam* in quaestura commemorabat fuisse; Sulla 18. qui mihi et in publica re *socius* et in privatis omnibus *conscius* esse soles; ad Att. I, 18, 1. cum esset meus contubernalis in consulatu; Sulla 34. *dux* in bello civili; ad Att. VII, 26, 2. an Censorinum ornem, in bello *hostem*, in pace *sectorem*? Phil. XI, 36. (*iudex* dignitatis) in eis magistratibus est mandandis; Planc. 7. ut sit non minus in populi Romani patrimonio *nepos* quam in suo; leg. agr. I, 2. ecce tibi *geminum* in scelere *par*; Phil. XI, 2. in astrologia facile *princeps*; de div. II, 87. quem omnes tuum *procuratorem* esse in decumis loquebantur; Verr. III, 149. Socratem dulcem et facetum atque in omni oratione *simulatorem* accepimus; de off. I, 108. nam tibi me profiteor et in republica *socium*; ad fam. III, 13, 2. manus illa Clodiana, in caede civium saepe iam *victrix*; Sest. 79. — Anschluss des präpositionalen Ausdrucks an ein Pronomen: quae tua sollicitudo de *me* in armis, quae laetitia in reditu; ad fam. XV, 21, 2. — Angehörigkeit von Personen: a praestantissimis in nostra re publica *civibus*; ad fam. XIII, 4, 3. nec *parasitorum* in comoediis adsentatio faceta nobis videretur; Lael. 98.

5. Thätigkeiten, Zustände oder Eigenschaften erhalten durch den präpositionellen Ausdruck ihre nähere Bestimmung: possum multa dicere de provinciali in eo magistratu *abstinentia*; Sest. 7. qua (epistola) demonstras *acta* in senatu; ad Att. III, 15, 1. in inveniendis componendisque rebus mira *adcuratio*; Brut. 238. neque ullius horum in ulciscendo *acerbitas* progressa ultra mortem est; Phil. XI, 1. hic vero parenti suo magno *adiumento* in periculis, solacio in laboribus, gratulationi in victoria fuit; Muren. 12. sed habeat tamen illa in dicendo *admiratio* ac summa laus umbram aliquam et recessum; de or. III, 101. eandem in somnis *admonitionem* fuisse tertiam; de div. I, 55. propter *adsiduitatem* in causis; Brut. 321. *aegrotatio* in corpore, *aegritudo* in animo; Tusc. III, 23. usitatae in rebus causisque civium *aequabilitatis* conservatio; de or. I, 188. de off. I, 90. de nat. d. II, 15. quis hanc maximi animi *aequitatem* in ipsa morte laudaret; Tusc. I, 97. levis *aestimatio* pecudum in multa lege constitutast; de rep. II, 60. tanta *alacritas* in venando; de nat. d. II, 158. cuius est — *altitudo* animi in capiendis incommodis; de part. or. 77. audite — cupiditatem, audaciam, *amentiam*, in eis praesertim sacris polluendis; Verr. IV, 99. *amorem* eius in suscipiendo negotio perspexi; ad fam. XIII, 10, 3. perspectum *animum* in republica liberanda; Phil. XI, 26. qui tantum habet in libidine *artis* et efficacitatis; de pet. cons. 10. quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, *avaritia* in rapinis, superbia in contumeliis efficere potuisset, eas; div. Caec. 3. quae comitia primum habere coepit consul cum omnibus in rebus summa *auctoritate*, tum harum ipsarum legum ambitus auctor; Planc. 49. *audacia* in admittendis religionibus; de leg. II, 37. quod meam *βαϑύτητα* in Appio, libertatem etiam in Bruto probo; Att. VI, 1, 2. ibi me multa moverunt: magnum in Syria *bellum*, magna in Cilicia latrocinia; ib. VI, 4, 1. tuam quidem et

in agendis nostris rebus et in consiliis ineundis mihique dandis — *benevolentiam* mirifice diligo; ad Att. XII, 34, 2. tum etiam vestra in me attente audiendo *benignitas* provexit orationem meam; dom. 32. quam quidem vos, iudices, eius in novo genere *bonitatem* augere debetis; Rab. Post. 44. et tamen omnium longitudinum et *brevitatum* in sonis — iudicium ipsa natura in auribus nostris conlocavit; or. 173. est etiam quaedam *calamitas* in amicitiis dimittendis non numquam necessaria; Lael. 76. accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem *calumniam*; Verr. II, 25. omnino *canorum illud* in voce splendescit etiam nescio quo pacto in senec tute; Cato 28. quid autem iste in domo tua *casus* armorum? ad Att. XV, 9, 2. neque illa mea *cautio* et timiditas in causis — neglegenda est; de or. II, 300. promptam et paratam in agendo et respondendo *celeritatem*; Brut. 154. pestem enim nullam maiorem esse amicitiis quam in plerisque pecuniae cupiditatem, in optimis quibusque honoris *certamen* et gloriae; Lael. 34. in iure *cessio*; top. 28. quid insuavius quam *clamor* in exordio causae? ad Her. III, 23. perpetua in omni vita *cogitatio* nihil esse, quod non accidere possit; Tusc. III, 34. *commoditatem* in dicendo non arbitror neglegendam; top. 30. iracundae contentiones *concertationesque* [in disputando] pertinaces; de fin. I, 27. de civium Romanorum *condicione* in arationibus disputo; Verr. III, 59. summorum officiorum in extremo spiritu *conservatio*; de fin. II, 99. tamen Flacci *consilium* in remigibus imperandis reprehendetur? Flacc. 31. hanc *conspirationem* in re publica bene gerenda diremerunt; dom 28. hanc igitur in stellis *constantiam*; de nat. d. II, 54. ubi illa *consuetudo* in bonis vendundis? Verr. I, 142. altera pars per mihi brevis et non magnae in dicendo *contentionis* fore videtur; Cluent. 2. adde siccitatem, quae consequitur hanc *continentiam* in victu; Tusc. V, 99. mittam illa, timidissimas in oppidis *contiones*; ad Att. VII, 21, 1. *contractio* in remissis; or. 59. hanc tantam tam variis cursibus in omni aeternitate *convenientiam* temporum; de nat. d. II, 54. effecit tantam illorum utroque in genere dicendi *copiam*; de fin. IV, 6. magnum *crimen* vel in legatis insidiandis vel in servis sollicitandis; Cael. 51. *crudelitas*; div. Caec. 10. *cupiditas*; Verr. IV, 99. semper illius praestantem in re publica tuenda *curam* atque prudentiam fama celebrabit; Phil. IX, 10. ullum tu *decus* in cotidianis laboribus et periculis cum hac tranquillitate conferendum putas? de off. III, 97. sed est etiam L. Crassi in consulatu pro Caepione *defensio*; Brut. 162. accedit mira quaedam in cognoscendo suavitas et *delectatio*; de or. I, 193. Aegyptiorum in eodem genere *dementiam*; de nat. d. I, 43. magnitudinem animi — *despicientia* in contemnendis honoribus imitatur; de part. or. 81. altera (pars) autem perspicio quantum in agendo *difficultatis* sit habitura; Cluent. 2. actio eius habebat et in voce magnum splendorem et in motu summam *dignitatem*; Brut. 239. huic ergo a maioribus nostris est in toga *dignitatis* principatus datus; de off. II, 66. *dilectus* in familiaritatibus percautus et diligens; ad Quint. fr. I, 1. § 18. vos pro mea summa et vobis cognita in re publica *diligentia* [illegible]oneo; Muren. 86. vestras quoque in respondendo *disputationes*; [illegible]p. 56. *sin in rei publicae* partibus *dissensio* intercesserit; Lael. 23.

quanta differentia est in principiis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque *dissimilitudo*; de fin. V, 19. unde esset illa tanta tua in causis *divinitas;* de or. II, 362. harum rerum magis in praecipiendo *divisio* quam in quaerendo difficilis inventio; ad Her. IV, 43. quod mors sensu careat, *dolor* in longinquitate levis, in gravitate brevis soleat esse; de fin. I, 40. tulit haec civitas regiam istam vestram *dominationem* in iudiciis et in omni re publica; Verr. V, 175. cum autem vestram in iudicando *dubitationem* considero; Caecin. 4. *efficacitas*; de pet. cons. 10. omnis rerum optimarum cognitio atque in eis *exercitatio* philosophia nominaretur; de or. III, 60. in disserendo mira *explicatio*; Brut. 143. habet etiam Campana lex *exsecrationem* in contione candidatorum; ad Att. II, 18, 2. adiungenda est etiam *facilitas* in audiendo, lenitas in decernendo, in satis faciendo et disputando *diligentia*; ad Quint. fr. I, 1, 7, 21. quod enim umquam eorum in re publica forte *factum* exstitit? ad Att. VIII, 14, 2. nullum huius in privatis rebus *factum* avarum posse proferri; Flacc. 7. eius omnis in dicendo *facultas* historia ipsius perspici potest; Brut. 101. nosti oculorum in hominum insolentium indignitate *fastidium*; ad fam. II, 16, 2. quod igitur est eorum in orationibus e Graeco conversis *fastidium,* nullum cum sit in versibus? de opt. gen. 18. quorum cognita virtus, industria, *felicitas* in re militari sit; Font. 42. sic ista in figura hominis *feritas* et immanitas beluae segreganda est; de off. III, 32. huius vel in suscipiendis vel ingerendis inimicitiis *ferocitas*; Cael. 77. cum propter egregiam Cn. Plancii in mea salute custodienda *fidem* tam multos et bonos viros eius honori viderem esse fautores; Planc. 1. neque illae enim sunt solae virtutes imperatoriae, lobor in negotiis, *fortitudo* in periculis, industria in agendo; imp. Pomp. 29. hoc dico, *frequentiam* in isto officio gratuitam non modo dignitati, sed ne voluntati quidem defuisse; Muren. 69. non est credibilis tantus in ullo *furor*; Marc. 21. si *gemitus* in dolore ad confirmandum animum valebit; Tusc. II, 57. excellens in re militari *gloria*; de rep. II, 31. propter excellentem ipsius in eo genere vel *gratiam* vel diligentiam; ad fam. II, 6, 3. *gratulatio*; Muren. 12. et *gravitatem* et suavitatem habere in dicendo poteris; ad Her. IV, 69. id est reliquis *honestatibus* in civili ratione anteponendum; de part. or. 83. *iactationem* habuit in populo; or. 13. vitae *imitatio* vel in personis vel sine illis; de or. III, 204. temperantiam *immanitas* in voluptatibus aspernandis — imitatur; de part. or. 81. cum duobus ducibus de *imperio* in Italia est decertatum; Lael. 28. cuius in hoc uno *inconsiderantiam* sustinebo; ad Quint. fr. III, 9, 2. *industria*; imp. Pomp. 29. quibus in rebus istius cupiditates *et insanias* quis ignorat; Verr. II, 35. sin autem quem mea *instituta* in provincia non delectant; ad fam. III, 8, 7. quid censeo hunc ipsum qua *intelligentia* esse in rusticis rebus? Sex. Rosc. 49. in quaerendo *inventio*; ad Her. IV, 43. ea in homine *iucunditas* et tantus in iocando *lepos*; de or. I, 27. conservatio stabilis *iudicii* in iis rebus, quae; Tusc. IV, 53. nam in re militari virtutem et in administranda provincia *iustitiam* et in omni genere *prudentiam* mihi tuam exposuit; ad fam. X, 3, 1. quarum in fetu et in educatione *laborem* cum cernimus; de fin. III, 62. *latrocinia* in agris; parad. VI, 46. sed non

illa (laude caruit), quae proprie *laus* orationis est in verbis; Brut. 140. *lenitas*; ad Quint. fr. I, 1, 7, 21. propter perpetuam in populari ratione *levitatem*; Brut. 103. ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna *liberalitatem* in suos, memoriam amicitiae reliquis virtutibus omnibus antepono; Rab. Post. 44. nulla *libertas* populi in mandandis magistratibus; Planc. 15. suffragandi nimia *libido* in non bonis causis eripienda fuit potentibus; de leg. III, 34. *luxuries*; div. Caec. 10. alterius *magnitudinem animi* in patria liberanda quis ignorat? Phil. XI, 9. quanta illa fuit gravitas, quanta in oratione *maiestas*! Lael. 96. illam ipsam in dicendo *mediocritatem* (magno honori fuisse); de or. I, 117. quae mea *mens* in suscipienda causa fuit, eadem vestra sit in iudicanda; Verr. V, 188. ubi illud contubernium muliebris *militiae* in illo delicatissimo litore? Verr. V, 104. quid commemorem *moderationem* in rebus privatis, splendorem in publicis; Sulla 73. si meam cum in omni vita tum in dicendo *moderationem modestitamque* cognostis; Phil. II, 10. et *modus* in dicendo; de rep. II, 1, 1. dolor est *motus* asper in corpore alienus a sensibus; Tusc. II, 35. *neglegentiam* eius in accusando considerare; Sex. Rosc. 59. *nervos* in dicendo; de or. II, 91. tantam fuisse *oblivionem* in scripto praesertim; Brut. 219. qua in omnibus officiis tuendis erga te *observantia et constantia* fuissem; ad fam. III, 9, 1. [adeo summa erat *observatio* in bello movendo]; de off. I, 36. *obtutus* oculorum in cogitando; de or. III, 17. si quando aliquod *officium* exstitit amici in periculis aut adeundis aut communicandis; Lael. 24. et suam in senatu *operam auctoritatem*que magni aestimat; ad. Att. VII, 15, 2. *opinio* est enim quaedam effeminata ac levis nec in dolore magis quam eadem in voluptate; Tusc. II, 52. quanto opere eius in causis *oratione* delector; de or. I, 164. Cf. ad Att. II, 1, 3. sed qui *ordo* in sententiis rogandis servari solet, eundem; Phil. V, 35. gloriosa *ostentatio* in constituendo summo bono; de fin. IV, 68. tuas mercedum *pactiones* in patrociniis; parad. VI, 46. etsi meam in eo *parsimoniam* huius paginae contractio significat; ad Att. V, 4, 4. in carendo *patientiam*; dom. 146. absolutam aliqua in re *perfectionem*; de inv. I, 36. perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua *permansio*; de inv. II, 164. *perturbatio* ipsa mentis in amore foeda per se est; Tusc. IV, 76. nisi illius *perversitatem* quibusdam in rebus ferremus; ad Quint. fr. II, 4, 1. novos deos et in his colendis nocturnas *pervigilationes* Aristophanes vexat; de leg. II, 37. non mihi tam mea salus grata fuit, quam *pietas* erit in referenda gratia iucunda; ad fam. II, 6, 5. gentilium in eo pecuniaque *potestas* esto; de inv. II, 148. ut Oresti nuper *prandia* in semitis decumae nomine magno honori fuerunt; de off. II, 58. brachii *proiectione* in contentionibus, contractione in remissis; or. 59. quare omitte istam in contemnenda morte *prudentiam*; Marcell. 25. non enim dimittam *pudorem* in rogando meum; ad fam. V, 19, 2. (lex,) quae est recta *ratio* in iubendo et vetando; de leg. I, 33. in utendo *rationem*; dom. 146. et in consilio dando *religionem*; ad fam. XI, 29, 1. si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria *remissio* animi ac dissolutio; ib. V, 2, 9. hic est enim reditus, haec *restitutio* in domo, in sedibus, *in aris, in focis, in dis* penatibus reciperandis; dom. 143. parvi

navigii et magni eadem est in gubernando *scientia*; de or. I, 237. quam sit difficile *sensum* in re publica praesertim rectum et confirmatum deponere; ad fam. I, 8, 2. quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo *sententia*; ad fam. IV, 3, 1. tristitia autem et in omni re *severitas* habet illa quidem gravitatem; Lael. 66. propter aeternum in luctu *silentium*; Tusc. III, 63. quae non habent tam propinquam in verbis *similitudinem*; ad Her. IV, 30. nec ulla pernicies vitae maior inveniri potest quam in malitia *simulatio* intelligentiae; de off. III, 72. sed etiam commemorant *sodalitatem* in accusando; Cael. 26. quod erat unum *solacium* in malis; ad fam. IV, 4, 4. cf. Muren. 12. nosti iam in hac materia *sonitus* nostros; ad Att. I, 14, 4. nullam in re familiari *sordem* posse proferri; Flacc. 7. ea desiderat nomenclationem, — *spem* in republica; de pet. cons. 41. *splendor*; Brut. 239. stultum in nobis erudiendis patris nostri *studium*; de or. II, 1, 1. immanitates in animo, *stuporis* in corpore; Tusc. III, 12. *suavitas*; de or. I, 193. magnitudinem animi *superbia* in nimis extollendis honoribus imitatur; de part. or. 81. *supplosio* pedis in contentionibus aut incipiendis aut finiendis; de or. III, 220. suam illam in meo dolore *συμπάθειαν*; ad Att. IV, 15, 1. nam cum plerisque in rebus gerendis *tarditas et procrastinatio* odiosa est, tum; Phil. VI, 7. qui morte eluit collegae in Cannensi ignominia *temeritatem*; Cato m. 75. quanta deinde in omnibus rebus *temperantia*; imp. Pomp. 36. *timiditas*; de or. II, 300. tantam in iniuria *tranquillitatem et modestiam*! Phil. X, 7. et si *turpitudinem* fugimus in statu et motu corporis; de fin. V, 47. quantaque in suis studiis *varietate*; de or. I, 9. hanc habent in specie *venustatem*; de or. III, 180. meamque in rogando *verecundiam* obiurgavit; ad Quint. fr. III, 1, 3, 10. quorum sit simplex in agendo *veritas*; Brut. 116. *victum* Lacedaemoniorum in philitiis; Tusc. V, 98. consequitur *vilitas* in vendundis (fructibus); Verr. III, 227. nec ratio divina non hanc *vim* in rectis pravisque sanciendis habet? de leg. II, 10. propter hanc eximiam *virtutem* in re militari; Verr. V, 3. *usu* in hoc uno genere studioque maiore; de or. II, 160. reliquas *utilitates* aut in constituendis aut in conservandis civitatibus; de or. I, 36. qui eius perpetuam in re publica adiuvanda *voluntatem* probari moleste ferunt; Phil. VIII, 30. hanc in motu *voluptatem*; de fin. II, 30.

Anschluss an Pronomina: itaque usurpavi *vetus illud* Drusi, ut ferunt, praetoris in eo, qui; ad Att. VII, 2, 8.

6. Possessives Verhältnis: quale nos summum in vita *bonum* dicimus; de fin. III, 22. *caput* esse censet in consolando distrahere illam opinionem maerenti; Tusc. III, 76. iam *cetera* in XII minuendi sumptus sunt; de leg. II, 59. *clausula* est difficilis in tradenda provincia; ad Att. VI, 3, 3. ut *comitiorum* vel in iudiciis populi vel in iure legum vel in creandis magistratibus principes civitatis essent interpretes; de div. II, 74. princeps in illa familia *consulatus*; de fin. II, 61. ut in uxore *divortium*; de or. III, 159. neque est, quod illam *exceptionem* in interdicto pertimescas; ad fam. VII, 13, 2. non occurrit uni cuique vestrum aliud alii in omni genere *exemplum* quod testimonio sit? Caecin. 52. quid *fissum* in extis, quid fibra valeat; de div. I, 16. fores in liminibus profanarum

aedium ianuae vocantur; de nat. d. II, 27. tibi istius *generis* in scribendo priores partes tribuo quam mihi; ad Quint. fr. III, 4, 4. id autem medium *infimum* in sphaera est; de nat. d. II, 116. *lancem* in libra; ac. prior. II, 38. id indicant *leges* in XII tabulis; de off. III, 111. ille secundus in dicendo *locus* habet auctoritatem paene principis; ad Att. I, 13, 2. in mediis ea *momenta*, quae Zeno voluit, nulla esse censuit; ac. prior. II, 130. *naevus* in articulo pueri delectat Alcaeum; de nat. d. I, 79. ut *nervi* in fidibus; de or. III, 216. *nihil* in illo genere perfectius videmus; or. 8. quid *optimum* denique in vita iudices; de fin. III, 22. *orbis* hic in republica est conversus; ad Att. II, 9, 1. ut *pes* in navi; de or. III, 159. quae sunt igitur in eo genere *partes*; de part. or. 42. extremum autem *praeceptum* in beneficiis operaque danda; de off. II, 71. *principia* in sententiis dicendis brevia esse debebunt; de part. or. 97. Philippus hasne in capulo *quadrigulas* vitare monebitur; de fat. 5. usu quidem in re publica *rerum maximarum* facile omnis viceris; de rep. I, 37. ut illa plurima in sua patria *sacrificia et fana* contemneret; de fin. II, 63. ex quo in procinctu *testamenta* perierunt; de nat. d. II, 9. *suffragia* [in magistratu mandando — atque in legum rogatione]; de leg. III, 33. *versus* in oratione, si efficitur coniunctione verborum, vitium est; de or. III, 175. optimum omni in re publica *vinculum* incolumitatis; de rep. II, 69. in qua multa in omni genere *vitia* versantur; de pet. cons. 54.

Inter.

Inter erscheint 1. in localem Sinne gebraucht: sed ego plane vellem me *arbitrum* inter antiquam Academiam et Zenonem datum; de leg. I, 53. ne nostra nobiscum aut inter nos *cessatio* vituperetur; ad fam. IX, 3, 1. quem *deum*, ut ita dicam, inter homines putant? de or. III, 53. ut *gradus* essent petitionis inter aequalis; Phil. V, 47. atque inter suos *gratia*; ad fam. XIII, 31, 2. ut omnes eius *honores* inter suos et amplitudinem possent cognoscere; Verr. II, 112. at homo magis *vir* inter mulieres, impura inter viros muliercula proferri non potest; Verr. II, 192. *nobilitatem* illam inter suos locumque a maioribus traditum sic tuetur; Cluent. 196. *quaestio* inter sicarios; de fin. II, 54.

2. Um das Verhältnis der Gegenseitigkeit zu bezeichnen: et *adhaesiones* atomorum inter se; de fin. I, 19. talis inter viros *amicitia* tantas opportunitates habet; Lael. 22. summus inter nos *amor* et mutuus; ad fam. XIII, 50, 1. pro mutuo inter nos *animo*; ad fam. V, 2, 1. parique inter nos et mutua *benevolentia*; ibid. XIII, 4, 4. ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit *commendatio*; de fin. III, 63. ad eandem inter se *comparationem*; de nat. d. II, 51. sed etiam ipsorum inter ipsos *concessu* ita tributum fuisse; Brut. 84. lusiones deorum et inter ipsos *concursiones*; Tim. 10. *congressune* aliquo inter se; de nat. d. II, 124. *coniunctio* inter homines hominum; de fin. V, 65. itaque eosdem postea singulari inter se *consensu* devinxit; Phil. XI, 2. nunc impendet summa inter eos *contentio*; ad Att. VII, 1, 3. quae sit inter eos philosophos *controversia*; de off. III, 92. non longinquum inter

nos *digressum et discessum* fore; Cato m. 84. *discrimen* inter gratiosos civis atque fortis; Balb. 49. istorum inter istos *dissensio*; ad Att. II, 7, 3. cum tanta sit inter oratores bonos *dissimilitudo*; or. I, 2. nostrae nobis sunt inter nos *irae* placandae; har. resp. 63. quorum summum quondam inter ipsos *odium* bellumque meministis; Phil. XI, 2. multorum inter nos *officiorum*; ad fam. XIII, 77, 1. quasi *pactio* fit inter populum et potentis; de rep. III, 23. haec inter nos *partitio* defensionis non est fortuito facta; Sulla 13. opinionum inter se *repugnantia*; Tusc. IV, 23. videsne, ut in proverbio sit ovorum inter se *similitudo*? ac. prior. II, 57. *societas* hominum inter ipsos; de leg. I, 28. nulla *varietas* est inter homines opinionis; Flacc. 96.

Ob.

Invidiae multitudinis atque ob eas bene meritorum saepe civium *expulsiones*; de off. II, 20. Cf. tum augendi minuendive causa veritatis superlatio; de or. III, 203. effrenatio augendi causa; ibid. III, 205. de off. I, 12. ad Att. II, 18, 3.

Per.

1. In localem Sinne: per omnis sonos vocis *cursus*; de or. III, 227. Caesaris hic per Apuliam ad Brundusium *cursus* quid efficiat; ad Att. VIII, 11, 7. furtivum *iter* per Italiam; Piso 97. sese *viam* per fratris sui fundum dedisse; Caecin. 26.

2. Temporal: reliquae sunt *venationes binae* per dies quinque; ad fam. VII, 1, 3.

3. Modal: *concessio* per purgationem; de inv. II, 124. *admiratio* per contentionem; ibid. 150. si utemur *amplificatione* per cohortationem; in *contentione* per continuationem; sin utemur *amplificatione* per conquestionem; ad Her. III, 27.

Post.

Nur temporal: et in his post aedilitatem *annis*; Brut. 321. *anno sexto* post illum consulem; ibid. 323. illam post reditum eius *caedem* omnium crudelissimam; de or. III, 8. quia quasdam post mortem *formidines* extimescant; de fin. V, 31. *seditiosorum* omnium post Gracchos L. Appuleius Saturninus eloquentissimus est; Brut. 224. hoc *tempus* omne post consulatum; de or. I, 7. [dicit de reliqua post mortem *tranquillitate* bonorum]; de leg. II, 68.

Praeter.

Esset illud *genus ridiculi* praeter exspectationem; de or. II, 255. tum praeter naturam hominum pecudumque *portentis*; de nat. d. II, 14.

Pro.

1. Schutz, Vertheidigung: tota mihi *causa* pro Caecina de verbis interdicti fuit; or. 102. est enim mihi tecum pro aris et

